



# MEER OF MINDER MONDIAAL BURGERSCHAP? WANNEER METEN LEREN WORDT

EEN ACTIEONDERZOEK ROND HET GEBRUIK  
VAN KWALITATIEVE ONDERZOEKSMETHODEN  
VOOR MONITORING EN EVALUATIE

**NC  
DO**

**EVALUATIEREEKS 4**

NCDO is het Nederlandse kennis- en adviescentrum voor burgerschap en internationale samenwerking. NCDO voert onderzoek uit, geeft trainingen en stimuleert de meningsvorming over mondiale thema's door publicaties te verzorgen en de discussie op gang te brengen. NCDO werkt daarbij samen met overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en wetenschap.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met NCDO via [onderzoek@ncdo.nl](mailto:onderzoek@ncdo.nl).

Foto omslag: Stillfx/123rf.com

ISBN: 978-90-74612-57-9

Amsterdam, juni 2014



**NCDO** is het centrum voor mondiaal burgerschap.  
Postbus 94020, 1090 AD Amsterdam  
tel +31 (0)20 568 87 55  
[onderzoek@ncdo.nl](mailto:onderzoek@ncdo.nl), [www.ncdo.nl](http://www.ncdo.nl)

# MEER OF MINDER MONDIAAL BURGERSCHAP? WANNEER METEN LEREN WORDT

EEN ACTIEONDERZOEK ROND HET GEBRUIK  
VAN KWALITATIEVE ONDERZOEKSMETHODEN  
VOOR MONITORING EN EVALUATIE

**JAN VAN ONGEVALLE (HIVA/KU LEUVEN)**  
**CHRISTINE CARABAIN (NCDO)**

# DANKWOORD

*“Als je loslaat, heb je 2 handen vrij.” (Chinees spreekwoord)*

Deze studie had nooit tot stand kunnen komen als de vier organisaties (Woord & Daad, Your Bricks, Humanity House en NoordBaak) hun gangbare monitoring en evaluatiepraktijken niet deels hadden losgelaten om zo de handen vrij te krijgen te experimenteren met kwalitatieve onderzoeksmethoden. Zij hebben dit actieonderzoek uitgevoerd en hebben er dankzij hun rijke case rapporten voor gezorgd dat de onderzoeksresultaten konden worden gedeeld met de buitenwereld. We hopen dat we met deze crosscase analyse voldoende recht doen aan het werk en de inzet van deze organisaties. Een speciaal woord van dank gaat naar de volgende personen die het onderzoek binnen hun respectievelijke case hebben gecoördineerd en uitgevoerd: Tessa Beeloo, Susanne Van Santvoord & Jolijn Fortmann (Humanity House), Aldwin Geluk (Woord & Daad), Kirsten van Reisen & Josje van de Grift (Your Bricks) en Sanne Ros & Andries Metz (NoordBaak). Onze erkenning gaat ook naar de onderzoekscoaches waaronder Marieke Hart (Thuisafgehaald) en Marije Van Gent (NCDO) voor hun professionele begeleiding en ondersteuning van de cases. Tot slot gaat onze dank naar het NCDO die dit onderzoek financieel heeft mogelijk gemaakt en naar haar medewerkers waaronder Eva Rootmensen voor hun inhoudelijke en praktische ondersteuning tijdens het actieonderzoek.

# INHOUDSOPGAVE

<b>SAMENVATTING</b>	<b>5</b>
<b>1. INLEIDING</b>	<b>6</b>
<b>2. MONDIAAL BURGERSCHAP: WAT IS HET EN HOE KUNNEN WE LEREN OVER DE EFFECTEN VAN MONDIAAL BURGERSCHAPSINTERVENTIES?</b>	<b>8</b>
2.1. HET CONCEPT MONDIAAL BURGERSCHAP	8
2.2. MONITORING EN EVALUATIE VAN MONDIAAL BURGERSCHAPSINTERVENTIES: EEN COMPLEXE AANGELEGENHEID.	10
<b>3. METHODOLOGIE</b>	<b>13</b>
3.1. ACTIEONDERZOEK OP BASIS VAN DE 'ACTION LEARNING' CYCLUS	13
3.2. DEELNEMERS AAN HET ACTIEONDERZOEK	14
3.3. BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEKSPROCES	16
3.4. COLLECTIEVE LEERVRAGEN	18
3.5. BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK	19
<b>4. RESULTATEN</b>	<b>20</b>
4.1. NOORDBAAK – MONDIAAL MONDIG PROGRAMMA	20
4.1.1 RATIONALE VOOR DEELNAME AAN HET ACTIEONDERZOEK	20
4.1.2 VERNIEUWDE M&E DESIGN	21
4.1.3 INZICHTEN OVER VERWACHTE EN ONVERWACHTE EFFECTEN	21
4.1.4 INZICHTEN OVER DE VERANDERINGSTHEORIE VAN HET PROGRAMMA EN EVENTUELE BIJSTURING	25
4.2. WOORD EN DAAD – WEES EERLIJK CAMPAGNE	26
4.2.1 RATIONALE VOOR DEELNAME AAN HET ACTIEONDERZOEK	26
4.2.2 VERNIEUWDE M&E DESIGN	27
4.2.3 INZICHTEN OVER VERWACHTE EN ONVERWACHTE EFFECTEN	28
4.2.4 INZICHTEN OVER DE VERANDERINGSTHEORIE VAN HET PROGRAMMA EN EVENTUELE BIJSTURING	31

4.3. HUMANITY HOUSE - DE ERVARINGSREIS	32
4.3.1 RATIONALE VOOR DEELNAME AAN HET ACTIEONDERZOEK	32
4.3.2 VERNIEUWDE M&E DESIGN	33
4.3.3 INZICHTEN OVER VERWACHTE EN ONVERWACHTE EFFECTEN	35
4.3.4 INZICHTEN OVER DE VERANDERINGSTHEORIE VAN HET PROGRAMMA EN EVENTUELE BIJSTURING	38
4.4. YOUR BRICKS	38
4.4.1 RATIONALE VOOR DEELNAME AAN HET ACTIEONDERZOEK	39
4.4.2 VERNIEUWDE M&E DESIGN	39
4.4.3 INZICHTEN OVER VERWACHTE EN ONVERWACHTE EFFECTEN	41
4.4.4 INZICHTEN OVER DE VERANDERINGSTHEORIE VAN HET PROGRAMMA EN EVENTUELE BIJSTURING	44
<b>5. CONCLUSIES</b>	<b>46</b>
5.1. IN HOEVERRE HEEFT HET GEBRUIK VAN KWALITATIEVE ONDERZOEKS-METHODEN BIJGEDRAGEN TOT HET VERSTERKEN VAN MONITORING EN EVALUATIE VAN MONDIAAL BURGERSCHAPSINTERVENTIES?	46
5.2. IN HOEVERRE HEEFT HET GEBRUIK VAN EEN KWALITATIEVE ONDERZOEKAANPAK BIJGEDRAGEN AAN HET VERSTERKEN VAN EEN LEERCULTUUR EN HET LEERVERMOGEN BINNEN DE ORGANISATIE?	49
<b>6. AANBEVELINGEN</b>	<b>52</b>
6.1. VOOR ORGANISATIES DIE WERKEN ROND MONDIAAL BURGERSCHAP	52
6.2. VOOR FINANCIERS VAN MONDIAAL BURGERSCHAP INTERVENTIES	54
<b>LITERATUUR</b>	<b>55</b>
<b>BIJLAGEN</b>	<b>59</b>

# SAMENVATTING

Dit rapport beschrijft de resultaten van een actieonderzoek waarin vier Nederlandse organisaties die werken rond mondiaal burgerschap hebben geëxperimenteerd met kwalitatieve onderzoeksmethoden in hun monitoring en evaluatiecycli, om zo meer inzicht te verkrijgen in de effecten van hun interventies. De uitgeteste methoden omvatten onder andere de Most Significant Change methode, Kelly's repertory grid analyse, focusgroep gesprekken en participatieve observatie. Het actieonderzoek heeft plaatsgevonden van begin 2013 tot halverwege 2014 en werd geïnitieerd door NCDO. De resultaten tonen aan dat het gebruik van deze methoden in de vier cases heeft bijgedragen tot diepere inzichten over de verwachte en onverwachte effecten van de interventies. Bovendien werkten zij een meer regelmatige effectmonitoring in de hand wat tijdige bijsturing van de interventie bevorderde. Ook lieten de kwalitatieve onderzoeksmethoden het toe om op een meer gestructureerde manier de stem van de doelgroepen en de projectmedewerkers te laten horen over de effecten van de interventie. Dit werd zowel door de doelgroepen en projectmedewerkers als sterk motiverend ervaren en leidde tot diepere inzichten over de effecten en de veranderingstheorie van de projecten. Het actieonderzoek toont echter ook aan dat het gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden de nodige inspanning vergt van een project team dat niet altijd beschikt over de nodige ervaring met het verzamelen en analyseren van grote hoeveelheden kwalitatieve monitoring data.

**“LEARNING IS LIKE ROWING UPSTREAM:  
NOT TO ADVANCE IS TO DROP BACK”**

**CHINESE PROVERB**

## HOOFDSTUK 1

---

# INLEIDING

Inzicht krijgen in de effecten van interventies die er op gericht zijn om Nederlanders aan te zetten tot meer mondiaal burgerschap is al jaren een uitdaging. In het verleden werd nauwelijks onderzocht wat de effecten van dergelijke interventies waren. Door een grotere behoefte in de maatschappij naar verantwoording en resultaten is evaluatieonderzoek ook bij mondiaal burgerschapsinterventies meer gebruikelijk geworden. Onderzoek hiernaar gebeurt doorgaans door een externe evaluator die aan de hand van een keurig onderzoeksdesign met een voor- en een nameting de effecten van de interventie in kaart tracht te brengen. Dit blijkt in veel gevallen echter makkelijker gezegd dan gedaan. Wat zijn de ideale stellingvragen om mondiaal burgerschap te meten? Hoe motiveren we mensen om na de interventie een vragenlijst in te vullen voor de zo belangrijke nameting? Uit de rapportage van onderzoek met deze aanpak blijkt nogal eens dat de vragen uiteindelijk toch niet exact meten wat werd beoogd of dat mensen na deelname echt geen zin hadden om een vragenlijst nog een keer in te vullen. Dit had tot gevolg dat de onderzoeken niet het effect van de interventie konden meten en menig onderzoeksrapport dan ook eindigde met aanbevelingen dat het de volgende keer toch echt anders moet (Lammerts & Verwijs, 2011; Van Straaten et al., 2012). Om uit deze impasse te komen besloot NCDO een actieonderzoek te starten naar de mogelijkheden van het gebruik van kwalitatieve methoden van onderzoek voor het monitoren en evalueren van mondiaal burgerschapsinterventies.

### Doelstelling van het actieonderzoek

In dit actieonderzoek wordt gepoogd verschillende vragen te beantwoorden. Een eerste vraag is in welke mate en onder welke omstandigheden kwalitatieve onderzoeksmethoden kunnen helpen om een beter inzicht te krijgen waarom bepaalde effecten van mondiaal burgerschapsinterventies optreden en dus niet alleen inzicht of effecten optreden. Ook wil het onderzoeken of deze methoden toelaten om onverwachte effecten boven water te krijgen. Tenslotte zal het actieonderzoek ook bekijken of de uitvoerende organisaties die diepere kennis over de effecten kunnen inzetten om hun (toekomstige)



interventies te verbeteren. NCDO wil door middel van de ervaringen uit dit actieonderzoek ‘learned lessons’ voor het hele veld opdoen en met hen delen.

## De onderzoekers

Tijdens het actieonderzoek zijn vertegenwoordigers van vier organisaties zelf, onder begeleiding van een onderzoekscoach, aan de slag gegaan met verschillende kwalitatieve onderzoeksmethoden om de effecten van hun mondiaal burgerschapsinterventie te onderzoeken. De studies werden dus uitgevoerd door de directbetrokkenen bij de programma’s als onderdeel van hun monitoring- en evaluatiecycli. Hiermee wordt afgeweken van standaard evaluatieonderzoek dat vaak wordt uitgevoerd door een externe partij. Het gaat in dit onderzoek om de vraag wat je als uitvoerder zelf kunt doen om meer vat te krijgen op de effecten en werking van je interventie. Dat programmamedewerkers zelf het onderzoek uitvoeren, kan van meerwaarde zijn. Tijdens de uitvoering kunnen resultaten immers direct toegepast worden om de interventie aan te scherpen. In dit rapport zal door de betrokkenen ook gereflecteerd worden of dit inderdaad in de praktijk zo heeft uitgewerkt.

## Doelgroep

Organisaties en beleidsmedewerkers die mondiaal burgerschap trachten te versterken in Nederland en die geïnteresseerd zijn om met behulp van kwalitatieve onderzoeksmethoden in kaart te brengen welke effecten bij de doelgroep optreden en waarom deze optreden.

## Opbouw van deze publicatie

Deze publicatie bevat zes hoofdstukken. Na deze korte inleiding wordt nader ingegaan op het thema ‘mondiaal burgerschap’. Wat is mondiaal burgerschap en hoe kunnen we leren over de effecten van interventies die gericht zijn op het versterken daarvan? Vervolgens wordt de methodologie van het actieonderzoek nader toegelicht. In hoofdstuk 4 treft u de resultaten van de vier onderzoeken per deelnemende organisatie aan en een analyse van wat dit de organisaties heeft opgeleverd. De publicatie wordt afgesloten met algemene conclusies die gebaseerd zijn op een aantal trends die bij de vier cases werden geobserveerd. Op basis daarvan zijn aantal aanbevelingen geformuleerd voor organisaties die werken rond mondiaal burgerschap en voor hun financiers.

## HOOFDSTUK 2

---

# MONDIAAL BURGERSCHAP: WAT IS HET EN HOE KUNNEN WE LEREN OVER DE EFFECTEN VAN MONDIAAL BURGER- SCHAPSINTERVENTIES?

### 2.1. Het concept mondiaal burgerschap

Bij mondiaal burgerschap staan de *wereld* (mondiaal) en de *individuele bijdragen* van mensen (burgerschap) centraal. Nederland heeft een voortrekkersrol in Europa op het thema mondiaal burgerschap. In Nederland heeft rond 2010 een transitie plaatsgevonden van het werken aan draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking naar het versterken van mondiaal burgerschap bij Nederlandse burgers. In tegenstelling tot interventies die gericht waren op het versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking ligt bij mondiaal burgerschap de focus op participatie en mondiale verbondenheid. Het gaat dus niet langer alleen om je betrokken voelen bij de wereld, maar veel meer om je verantwoordelijkheid nemen voor deze betere wereld. Ofwel, je goede bedoelingen vertalen in je gedrag!

Decennialang is het werken aan draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking een belangrijke pijler geweest van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. In 2009 stelde de minister voor Ontwikkelingssamenwerking Bert Koenders vast dat de tijd vraagt om mondiaal burgerschap (“Beleidsbrief Ontwikkelingssamenwerking”, 2009). Dit werd nog versterkt door het in 2009 verschenen IOB rapport waarin werd geconstateerd dat het effect van draagvlakversterkende activiteiten moeilijk vast te stellen was (Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie, 2009). Daarnaast sloot de verschuiving van draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking naar mondiaal burgerschap aan bij twee belangrijke recente verschuivingen in het denken

over ontwikkelingssamenwerking. Ten eerste, de verschuiving van de focus op armoedebestrijding in ontwikkelingslanden naar mondiale verbondenheid en ten tweede, de verschuiving van draagvlak voor overheidsbeleid op het terrein van ontwikkelingssamenwerking naar de individuele bijdrage aan het oplossen van mondiale vraagstukken. Deze verschuivingen leiden ertoe dat het niet langer uitsluitend gaat over ‘problemen en uitdagingen daar’ maar over ‘problemen en uitdagingen hier én daar’. (Carabain et al., 2012).

De focus op ‘hier én daar’ kwam ook tot uiting in een reactie van de regering (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2011) op het rapport ‘Minder pretentie, Meer ambitie’ van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2010). Hierin onderschreef zij de onontkoombaarheid van internationale samenwerking om mondiale vraagstukken op het terrein van veiligheid, stabiliteit of klimaatverandering aan te pakken. Deze samenwerking richt zich vaak op zogenaamde internationale publieke goederen. Publieke goederen zijn goederen die in principe voor iedereen vrij beschikbaar zijn en waar mensen niet met elkaar om zouden hoeven te wedijveren. In 1890 al identificeerde de Italiaanse econoom Ugo Mazzola (1890) het belangrijkste kenmerk van een publiek goed, namelijk dat de consumptie van een publiek goed van de een niet het vermogen tot consumeren van de ander beperkt. Voorbeelden van internationale publieke goederen zijn schone lucht, financiële stabiliteit en gezondheid.

NCDO publiceerde in 2012 een (academische) verkenning naar het begrip ‘mondiaal burgerschap’ (Carabain et al. 2012). Deze verkenning resulteerde in een definitie van mondiaal burgerschap. Mondiaal burgerschap wordt in deze definitie beschouwd als de mondiale dimensie van actief burgerschap, waarbij de nadruk ligt op deelname aan en verantwoordelijkheid nemen voor de publieke zaak (“Stichting Actief Burgerschap”, z.j.):

*‘De mondiale dimensie van burgerschap uit zich in gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken.’*

Gedrag staat centraal. Gedrag kan, in tegenstelling tot goede bedoelingen, daadwerkelijk bijdragen aan een betere wereld. Er worden grofweg twee typen gedrag gerelateerd aan mondiaal burgerschap onderscheiden. Deze gedragingen zijn of verbonden met duurzaamheid van de *natuur* of met die van de

*samenleving*. Gedrag dat gerelateerd is aan duurzaamheid van de samenleving is verbonden met sociale- en economische rechtvaardigheid (Carabain et al., 2012). Met andere woorden, gedrag dat zich richt op gelijkwaardigheid van mensen en verdelingsvraagstukken. Consumentengedrag, zoals het kopen van fairtrade-producten of het niet kopen van door kinderen gemaakte producten, kunnen bijdragen aan de duurzaamheid van de mondiale samenleving. Dit geldt ook voor actieve participatie in een politieke partij of vakbond. Gedrag gerelateerd aan duurzaamheid van de natuur is gedrag waarbij de relatie tussen de behoeften van de huidige generatie en het mogelijk in gevaar brengen van de behoeften van toekomstige generaties centraal staat (United Nations, 1987). Gedragingen die hier onder vallen zijn zuinig omgaan met energie, water en afval, recycling, het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen etc.

## 2.2. Monitoring en evaluatie van mondiaal burgerschapsinterventies: een complexe aangelegenheid

Mondiaal burgerschapsinterventies die overheidsfinanciering ontvangen, worden in toenemende mate geconfronteerd met de vraag naar aantoonbare resultaten (Nygaard, 2009; Krause, 2010). Dit is in lijn met de groeiende internationale roep om resultaatgericht beheer waarbij verantwoording dient te worden afgelegd voor de ontvangen fondsen op basis van 'meetbare' resultaten (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2005/2008, 2011). De aanhoudende druk op de publieke financiering als gevolg van de wereldwijde financiële crisis (Lappalainen, 2010) en het dalende vertrouwen van het publiek in de traditionele ontwikkelingsorganisaties in een aantal Europese landen (Pollet, 2014) dragen ook bij tot de groeiende vraag naar concrete resultaten.

Tegelijkertijd ondervinden organisaties aanzienlijke uitdagingen bij het monitoren en evalueren van hun mondiaal burgerschapsinterventies (Scheunpflug & McDonnell, 2008; Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie, 2009; Dominy et al., 2011; Bourn & Hunt, 2011). Dit is mede een gevolg van het complexe karakter van de doelstellingen van dit type interventies. Deze doelstellingen worden bepaald door een veelheid aan factoren zoals kennis, houding, gedrag en context die niet op een éénduidige manier in verband staan met elkaar. Daarnaast kunnen bepaalde activiteiten of gebeurtenissen die verband houden met mondiaal burgerschap vaak heel verschillende effecten veroorzaken bij dezelfde groep van mensen (Mowles, 2010). Liddy (2010) wijst op het belang van de historische en sociale context waarin mondiaal burgerschapseducatie plaatsvindt. Deze context bepaalt mede hoe mensen kunnen voortbouwen op hun bestaande kennis van de wereld en hoe zij zullen handelen. Om die reden kunnen

heel wat onverwachte en onvoorspelbare factoren een rol spelen hoe mensen reageren op mondiaal burgerschapsinterventies. Dit complexe karakter van educatieve processen rond mondiaal burgerschap heeft een aantal praktische implicaties voor planning, monitoring en evaluatie van interventies die gericht zijn op de versterking van dit type burgerschap.

Onderzoek wijst bijvoorbeeld op een aantal beperkingen van een al te strakke planning-logica die uitgaat van een lineair (causaal) verband tussen de activiteiten van een interventie en de effecten daarvan op de doelgroepen (i.e. outcome of impact) bij interventies die een complexe verandering beogen. Dit komt omdat de resultaten van dergelijke interventies lastig kunnen worden samengevat in SMART- indicatoren (Specifiek-Meetbaar-Acceptabel-Realistisch-Tijdgebonden). Bij het gebruik van SMART indicatoren is de kans groot dat onverwachte effecten over het hoofd worden gezien. Tevens kan het lastig zijn om de specifieke indicatoren op voorhand te bepalen indien de verandering die je beoogt deels onvoorspelbaar is. Bovendien is het lastig om de uiteenlopende en vaak immateriële effecten die verband houden met individuele intenties en inzichten (Hunt, 2012) vast te leggen met een gestandaardiseerd monitoring of analysekader (Hunt, 2012; Bracken & Bryan, 2010). Ook de zwakke theoretische conceptualisering en het ontbreken van een op feiten gebaseerde consensus over 'good practices' van mondiaal burgerschapsinterventies is een bijkomende uitdaging voor monitoring en evaluatiemethoden die gebaseerd zijn op vooraf gedefinieerde kwaliteitscriteria (Scheunpflug & McDonnell, 2008).

Eenzijdig gebruik van gestandaardiseerde kwantitatieve survey-instrumenten, die gebaseerd zijn op vooraf bepaalde analysekaders en kwaliteitscriteria, zijn dan ook vaak niet toereikend om diepere inzichten te krijgen over de effecten van mondiaal burgerschapsinterventies en hoe deze effecten tot stand zijn gekomen (Bracken & Bryan 2010; Hudson & Van Heerde 2012). Dit betekent niet dat zulke survey-instrumenten niet nuttig zijn en geen onderdeel zouden kunnen zijn van een monitoring en evaluatiesysteem van mondiaal burgerschapsinterventies. Dit soort instrumenten is immers uitermate geschikt om op een snelle manier een zeker inzicht te krijgen in de zelf-gerapporteerde stand van zaken rond kennis, houding of gedrag van een groot aantal mensen. Onderzoek pleit echter voor methodologische diversiteit waarbij ook kwalitatieve onderzoeksmethoden die een meer subjectieve benadering van monitoring en evaluatie toelaten, deel uitmaken van een complexiteit- en legergerichte monitoring- en evaluatie- 'tool box' (Scheunpflug & McDonnell, 2008; Liddy, 2010; Van Ongevalle et al. 2013). Deze benadering zorgt ervoor dat er ook monitoring- en evaluatiemethoden worden

gebruikt die zich meer op de persoonlijke beleving van de actoren richten (bijv. narratieve methoden zoals Most Significant Change) en die meer bijdragen aan het leerproces van de betrokken actoren, zoals de doelgroepen de medewerkers van het programma. Kwalitatieve methoden laten het ook toe om tijdens de monitoring en evaluatie verder te kijken dan de meetbare en kwantificeerbare resultaten en ook de minder tastbare individuele veranderingen in kaart te brengen. Voor dit laatste is er misschien minder vraag vanuit de instanties die de programma's financieren, maar ze zijn des te belangrijker voor het verwerven van diepere inzichten over de effectiviteit en werking van de mondiaal burgerschapsinterventie (Bracken & Bryan 2010, Van Ongevalle & Fonteneau, 2014). Tenslotte wijst onderzoek ook uit dat interventies die onvoorspelbare verandering beogen het best gebruik kunnen maken van monitoring en evaluatiemethoden die een snelle feedback toelaten over de effecten van de interventie. Op die manier kan er tijdig geleerd worden of men in de goede richting zit en kan er, indien nodig, bijgestuurd worden (Rogers, 2008; Patton, 2011).

## HOOFDSTUK 3

---

# METHODOLOGIE

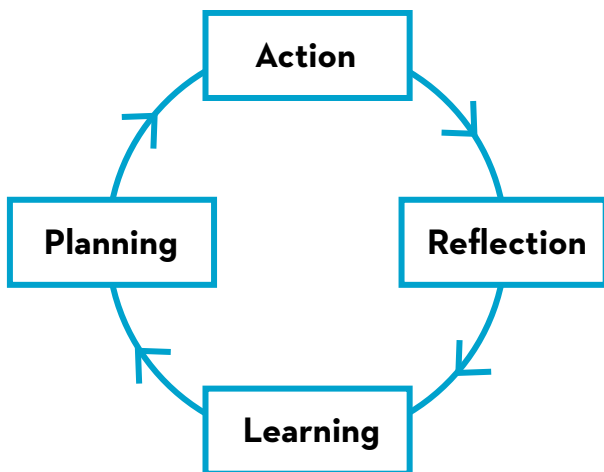
Dit hoofdstuk verduidelijkt waarom actieonderzoek werd gekozen als methodologisch kader om samen met verschillende organisaties te experimenteren met kwalitatieve onderzoeksmethoden. Tevens wordt een overzicht gegeven van de deelnemende organisaties en van de verschillende stappen in het actieonderzoek. De collectieve leervragen en de beperkingen van het actieonderzoek worden ook kort besproken.

### 3.1. Actieonderzoek op basis van de ‘action learning’ cyclus

Actieonderzoek wordt gezien als meest geschikte methodologisch kader omwille van de volgende redenen:

- Actieonderzoek wordt gekarakteriseerd door een spiraalvormig proces van planning, actie, reflectie en leren. Dit komt sterk overeen met de Action Learning Cyclus (figuur 1) en heeft als belangrijk voordeel dat het een kader biedt om op een meer systematische en collaboratieve manier te reflecteren over je praktijk. De lessen die je uit deze reflectie trekt kan je dan direct gebruiken om je praktijk te versterken. De action learning cyclus combineert expliciteren en uitwisselen van bestaande kennis en ervaringen, input van nieuwe kennis, toepassing binnen de eigen werkpraktijk en reflecteren op de praktijkervaring. We onderscheiden vier stappen van actieleren / ervaringsleren (gebaseerd op de leeracyclus van Kolb (1984) en Honey & Mumford, 1992):

- Actie/ervaring: deelnemen aan activiteit (concrete ervaring opdoen)
- Reflectie/processen: kritisch terugkijken op de activiteit (Waarom gebeurde iets?; Welke aspecten van de interventie bevorderde en/of belemmerde de uitkomsten?; Welke aannames lagen ten grondslag aan de interventie?)
- Leren/generaliseren: Abstraheren van de ‘lessons learned’, formuleren van waardevolle inzichten uit de analyse (Welke nieuwe inzichten hebben we opgedaan?)
- Planning/toepassing: resultaten gebruiken bij het voorbereiden en uitvoeren van een nieuwe activiteit (Wat betekenen deze resultaten voor de praktijk? Wat doen we in de toekomst anders?)



**Figuur 1.** Action learning cycle, overgenomen van de 'Barefootguide' (The Barefoot Collective, 2011)

- Actieonderzoek veronderstelt dat mensen vanuit de praktijk zelf onderzoek uitvoeren om hun eigen praktijk te versterken. Het dient dus niet te worden uitgevoerd door externe professionele onderzoekers. Deze eigenschap van actieonderzoek is relevant omdat het juist de bedoeling is dat de betrokken organisaties die werken rond mondiaal burgerschap zelf experimenteren met de kwalitatieve onderzoeksmethoden om zo hun monitoring en evaluatiepraktijk te versterken.
- De sterke focus van actieonderzoek op collaboratieve reflectie was aantrekkelijk omdat het toeliet om verschillende collectieve reflectieniveaus in te bouwen. Zo werd op organisatieniveau binnen de individuele cases gereflecteerd, maar werd ook via de collectieve leermomenten samen met de vertegenwoordigers van de verschillende organisaties een collectief reflectieniveau tussen de cases gecreëerd (zie ook sectie 3.3 voor meer uitleg).

### 3.2. Deelnemers aan het actieonderzoek

De deelnemers aan dit actieonderzoek zagen hun deelname als een mooie gelegenheid om te experimenteren met kwalitatieve onderzoeksmethoden in hun M&E praktijk onder begeleiding van een professionele onderzoekscoach. In de onderstaande tabel treft u een overzicht aan van de deelnemende organisaties



met een korte beschrijving van hun project, hun onderzoeksvragen en de onderzoeksmethoden die ze binnen hun monitoring en evaluatiecycli gebruikt hebben om deze vragen te beantwoorden.

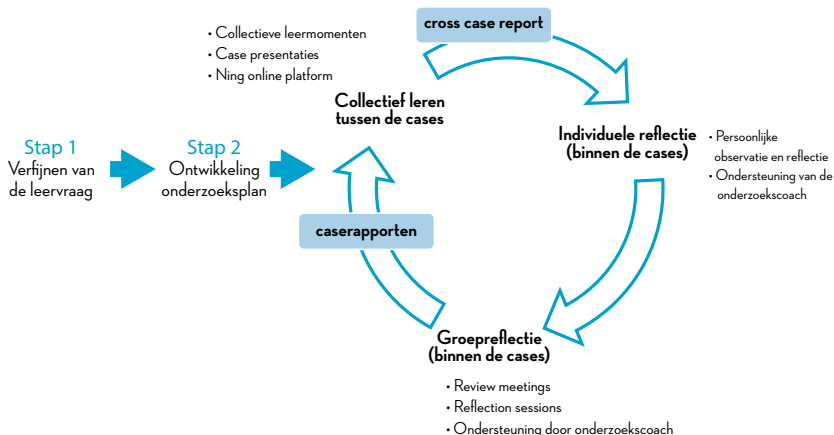
**Tabel 1:** Deelnemende organisaties.

<b>Project &amp; Organisatie(s)</b>	<b>Beschrijving van de Case</b>	<b>Onderzoeksvraag</b>	<b>Uitgeteste onderzoeksmethoden</b>
Mondiaal Mondig (NoordBaak)	Mondiaal Mondig beoogt mbo-jongeren te betrekken bij wereldburgerschap en ze aan te zetten tot een duurzame en mondiaal bewuste leefstijl; jongeren leren over het effect van hun dagelijkse activiteiten op hun eigen omgeving en op de wereld. Het programma kan variëren van een projectweek tot 1-2 projectdagen of tot losse workshops van 1,5 of 3 uur. Thema's die aan bod komen zijn: energie & klimaatverandering, afval & grondstoffen, kleding & kinderarbeid, gezond voedsel & fairtrade, maatschappelijk verantwoord ondernemen en andere mondiale thema's.	Wat is het effect van Mondiaal Mondig op de deelnemende leerlingen en hoe kan het programma verbeterd worden?	Vragenlijst-onderzoek (0 en 1 meting) op basis van Kelly's Repertory Grid analyse Focusgroep gesprekken
Wees Eerlijk Campagne (Woord & Daad)	Het programma 'Wees Eerlijk' spoort vmbo-scholieren aan tot een duurzame levensstijl. Door bewustwordingswedstrijden en persoonlijk contact met leeftijdsgenoten via ervaringsreizen worden zij uitgedaagd om met hun levensstijl, hun opvattingen en de inzet van hun talenten actief bij te dragen aan een eerlijker en rechtvaardigere wereld	In welke mate dragen de "Wees Eerlijk" reizen bij aan een duurzame gedragsverandering van de deelnemers zelf en aan hun directe of indirecte omgeving?	nline vragenlijst en Most Significant Change methode
De ervaringsreis (Humanity House)	Rampen en conflicten beïnvloeden de levens van tientallen miljoenen mensen in de wereld. Tijdens een ervaringsreis door het Humanity House museum kruip je in de huid van een vluchteling en ervaar je hoe het is om een ramp of conflict mee te maken. <i>Hoe voelt het om alles wat vanzelfsprekend is kwijt te raken? Als je plotseling je huis</i>	Wat is het effect van de ervaringsreis op voortgezet onderwijs en mbo-leerlingen die het Humanity House klassikaal bezoeken en dit programma volgen?	Interviews met stellingvragen en Most Significant Change-achtige methodiek (0 en 1 meting)

	<i>moet verlaten, zonder te weten of je nog terugkomt? Of je familie en je vrienden trachten terug te vinden zonder mobiele telefoon of vast adres?</i>		
Your Bricks (Timu Kota, Greenwish, ASN bank & NCDO)	Bij Your Bricks kunnen jongeren tussen de 16 en 25 jaar terecht met hun eigen idee voor een betere wereld. Via 7 masterclassdagen ontwikkelen ze vaardigheden die nodig zijn om hun idee te realiseren. Zo leren zij bijvoorbeeld alles over financiën, communicatie en netwerken. Zij bepalen zelf of het idee lokaal, nationaal of internationaal gericht is. Het belangrijkste is dat de jongeren betrokken en ondernemend zijn. Bedoeling is dat hun ideeën op een vernieuwende manier bijdragen aan een eerlijke, duurzame en sociale wereld.	Is Your Bricks een geschikte interventie om sociaal ondernemen onder jongeren te stimuleren?	Vragenlijst-onderzoek (0 en 1 meting) Participatieve observatie Focusgroep gesprekken

### 3.3. Beschrijving van het onderzoeksproces

NCDO nodigde zes organisaties uit voor deelname aan het actieonderzoek onder begeleiding van drie onderzoekscoaches. Deze zes organisaties wezen vervolgens zelf één of meer personen aan die het actieonderzoek in de organisatie coördineerden en zelf of met collega's het actieonderzoek daadwerkelijk uitvoerden en deelnamen aan de collectieve leermomenten. Figuur 2 toont de verschillende stappen die werden ondernomen in het collectieve actieonderzoek.



**Figuur 2.** Overzicht van de stappen in het actieonderzoek

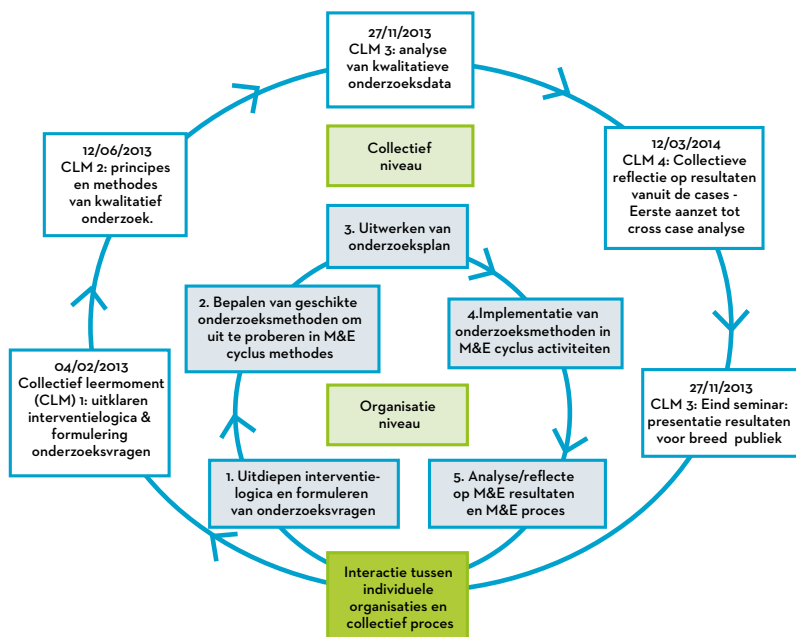
In een eerste stap bepaalden de cases zelf hun leervragen die ze tijdens het actieonderzoek zouden onderzoeken. Dit gebeurde op basis van de veranderingstheorie<sup>1</sup> van hun projecten en de daaraan verbonden uitdagingen rond monitoring en evaluatie. Beide werden uitgeklaard tijdens een eerste collectief leermoment en daarna, in overleg met de onderzoekscoach, verfijnd binnen elke case.

In een tweede stap ontwikkelde elke case met behulp van hun onderzoekscoach een onderzoeksplan. Hierin werd aangegeven welke onderzoeksmethoden men zou testen binnen hun monitoring en evaluatiecyclus en hoe deze zouden worden toegepast, hoe er zou gereflecteerd worden op het gebruik van deze methoden en wie hierbij betrokken zou worden. Onderzoeksplannen werden gaandeweg het actieonderzoek verder vormgegeven en aangepast. Bijlage 1 illustreert een onderzoeksplan vanuit de Woord en Daad case.

Stap 3 omvat de verschillende niveaus waarop werd gereflecteerd over het gebruik van de onderzoeksmethoden: 1) op individueel niveau door de coördinatoren van de vier cases via persoonlijke observatie en reflectie; 2) op organisatieniveau door de projectteams, management en vertegenwoordigers van de doelgroepen via reflectiebijeenkomsten; en 3) op collectief niveau met verschillende vertegenwoordigers van de cases en de onderzoekscoaches tijdens collectieve leermomenten. Tijdens deze collectieve leermomenten werd de voortgang binnen de cases besproken en werden ervaringen uitgewisseld om zo te leren van elkaars successen en knelpunten. Tijdens elk collectief leermoment werd ook gereflecteerd op de collectieve leervragen en werd dieper ingegaan op specifieke inhoudelijke of methodologische thema's (zie figuur 3). De verschillende reflectieniveaus hebben bijgedragen tot verschillende 'outputs' van het actieonderzoek waaronder getuigenissen<sup>2</sup> vanuit de persoonlijke reflecties, vier case rapporten en notulen van de collectieve leermomenten. Deze outputs samen met de reflecties vanuit de collectieve leermomenten vormen de basis van de cross case analyse die gepresenteerd wordt in dit rapport.

<sup>1</sup> De veranderingstheorie (ook wel eens interventielogica genoemd) in dit actieonderzoek omvat een 'mapping' van de verschillende doelgroepen die een programma probeert te beïnvloeden op een directe of indirecte manier, alsook een beschrijving van de specifieke veranderingen die men bij deze doelgroepen beoogt. Deze mapping gebeurde op basis van de verschillende invloedssferen van een project (i.e. controle sfeer, directe invloedssfeer en indirecte invloedssfeer), zoals ook wordt gebruikt binnen de outcome mapping methode (Earl et al, 2001). Een voorbeeld van een veranderingstheorie uit de Your Bricks case is geïllustreerd in bijlage 2.

<sup>2</sup> Een voorbeeld van zulke getuigenis in de vorm van een 'inside-outside' story vanuit de Woord en Daad case is geïllustreerd in bijlage 3.



**Figuur 3.** Overzicht van de collectieve leermomenten en gevolgde stappen op organisatie niveau

### 3.4. Collectieve leervragen

Op collectief niveau beoogt dit actieonderzoek om dieper inzicht te verwerven in de mogelijkheden van kwalitatieve onderzoeksmethoden voor resultaatgericht monitoren en evalueren van mondiaal burgerschapsinterventies. Daartoe werden twee collectieve leervragen geformuleerd die een kader bieden voor de cross case analyse (zie tekstbox 1). Beide collectieve leervragen zijn geïnspireerd door het conceptuele kader dat geschetst wordt in hoofdstuk 2 en de vragen van de verschillende cases.

#### **Box 1: Collectieve leervragen van het actieonderzoek**

1. In hoeverre heeft het gebruik van een kwalitatieve onderzoeksanpak bijgedragen aan het versterken van een leercultuur en het leervermogen binnen de organisatie?
2. In hoeverre heeft het gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden bijgedragen tot het versterken van monitoring en evaluatie van mondiaal burgerschapsinterventies?

### 3.5. Beperkingen van het onderzoek

Deze studie is geen waarde vrij onderzoek waarin de onderzoekers zich gedragen als onafhankelijke waarnemers. In plaats daarvan, en in overeenstemming met de definitie van actieonderzoek door Reason en Bradbury (2001), werd actie en reflectie, theorie en praktijk samengebracht in samenwerking met de deelnemers aan het onderzoek om zo verschillende praktische manieren te verkennen om M&E processen te verbeteren. De kwaliteit en de validiteit van de inzichten die zijn voortgekomen uit de individuele cases worden dan ook sterk bepaald door de mate waarin deze inzichten nuttig en relevant zijn voor de cases om hun M&E praktijk te versterken. Dit betekent wel dat we voorzichtig moeten zijn om uit deze specifieke inzichten al te brede en algemene conclusies te trekken. Tegelijkertijd kunnen we in deze cross case analyse, door het bespreken van enkele gemeenschappelijke inzichten van de vier cases, toch een aantal algemene uitspraken doen over de voor- en nadelen van de verschillende M&E methoden. Een bijkomende beperking betreft het niveau van een aantal contextuele factoren. Zo was het voor sommige cases lastig om alle onderzoekstappen op een systematische en coherente wijze te doorlopen ten gevolge van interne reorganisaties, verandering van personeel, of beperkte beschikbare tijd. Deze praktische uitdagingen hebben er toe bijgedragen dat één organisatie zich al vroeg in het proces heeft teruggetrokken en een andere casus het actieonderzoek niet volledig heeft afgerond.

## HOOFDSTUK 4

---

# RESULTATEN

In dit deel van het rapport wordt beschreven in hoeverre de kwalitatieve onderzoeksmethoden waarmee werd geëxperimenteerd tijdens het actieonderzoek, de organisaties hebben geholpen om hun M&E praktijk te versterken en om een dieper inzicht te verwerven over de effecten van hun interventie. Hierbij onderzoeken we voor elk van de vier cases de volgende vragen:

- Wat was de rationale voor deelname aan het actieonderzoek?
- Waaruit bestond de nieuwe M&E design waarmee werd geëxperimenteerd?
- Welke nieuwe inzichten rond verwachte en onverwachte effecten heeft het actieonderzoek opgeleverd? En hoe zijn deze inzichten tot stand gekomen?
- In welke mate hebben de inzichten over effecten bijgedragen tot een diepere kennis over de veranderingstheorie of interventielogica van het programma en tot de eventuele bijsturing ervan?

### 4.1. NoordBaak – Mondiaal Mondig programma

#### 4.1.1 Rationale voor deelname aan het actieonderzoek

Voorafgaand aan het actieonderzoek bestond de evaluatie van het Mondiaal Mondig (MM) programma van NoordBaak voornamelijk uit nul- en één-metingen (effectmetingen) via kwantitatief vragenlijstonderzoek. Hierbij vullen de leerlingen voor de start en na afloop van de MM workshops een vragenlijst in. Deze vragenlijst bestaat uit vragen over hun kennis, houding en gedrag. Daarnaast worden de leerlingen gevraagd om hun waardering te geven voor de onderdelen van MM die ze gevolgd hebben. Enerzijds boden de resultaten van deze studies (beperkt) inzicht in het effect van het programma. Anderzijds merkte het NoordBaak team dat de cijfers en percentages die deze evaluaties opleverden niet erg leefden binnen de organisatie en dat er weinig met de resultaten van de studies werd gedaan. Ook was er weinig motivatie bij de scholen om deel te nemen aan de nameting. Daarnaast leefde binnen NoordBaak het gevoel dat de informele feedback van de leerlingen en docenten, die verkregen werd tijdens het uitvoeren van het programma, veel waardevoller was. Deze informatie

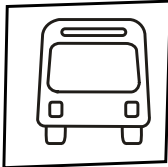
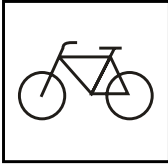
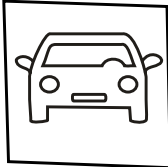
werd binnen NoordBaak gedeeld met de collega's en ook meegenomen in de planning van de toekomstige MM programma's. Bij NoordBaak bestond de behoefte om deze informele monitoringprocessen naar een professioneler niveau te tillen om hier nog meer uit te kunnen halen. Dit vormde dan ook de aanleiding om deel te nemen aan het actieonderzoek.

#### 4.1.2 Vernieuwde M&E design

In de NoordBaak case werd geëxperimenteerd met een alternatieve vragenlijst met open vragen en een associatieoefening voor leerlingen die deelnamen aan de korte MM workshops. Met leerlingen die deelnamen aan een project tweedaagse werd een focusgroep gehouden. Beide methoden werden zodanig opgezet zodat ze voldoende wervend en toegankelijk zouden zijn voor mbo-leerlingen.

**Een vragenlijst** werd ontwikkeld op basis van de Kelly Repertory Grid methode. De Repertory Grid methode is gebaseerd op George Kelly's psychologische theorie van persoonlijke constructen en wordt regelmatig toegepast in marktonderzoek<sup>3</sup>. Deze methode richt zich op het verwerven van inzicht in de persoonlijke interpretaties en beoordelingen van specifieke doelgroepen. De respondenten krijgen telkens drie afbeeldingen aangeboden die verband houden met duurzaamheid. Hieruit moeten ze dan twee plaatjes kiezen waarvan ze vinden dat ze het best bij elkaar passen. Respondenten worden ook gevraagd om hun keuze te beargumenteren (zie figuur 4).

#### 4. Welke 2 plaatjes passen volgens jou het beste bij elkaar en waarom?

1	2	3
		
Plaatje ... & ..., Omdat:		

**Figuur 4.** Extract uit vragenlijst Mondiaal Mondig programma

<sup>3</sup> Bron: [http://www.leerwiki.nl/Wat\\_is\\_de\\_Kelly\\_Repertory\\_Grid\\_Techniek\\_en\\_hoe\\_gebruik\\_je\\_die](http://www.leerwiki.nl/Wat_is_de_Kelly_Repertory_Grid_Techniek_en_hoe_gebruik_je_die).

Voor de analyse van de resultaten is vooral de argumentatie van belang omdat die iets zegt over de interpretatie en beleving van de afbeeldingen en of deze verschilt vóór en na de interventie. Daarnaast bevat de vragenlijst ook de volgende open vragen:

- Als je iets zou willen doen aan duurzaamheid, welke stappen zou je dan ondernemen?
- Wat betekent duurzaamheid voor jou?
- Welke duurzaamheidstip zou jij aan je moeder of je oma geven?
- Wat heb jij geleerd van deze workshop?
- Wat zou jij nog meer willen leren over duurzaamheid?

Respondenten waren mbo-leerlingen van drie verschillende scholen en van verschillende opleidingen en niveaus (voornamelijk niveau 2 t/m 4). 41 leerlingen vulden de vragenlijst in vóór de interventie en 89 leerlingen deden dit erna. Deze laatste groep had deelgenomen aan één van de MM workshops: 'Duurzaamheids-quiz' of 'Hoe smaakt een wereldburger?'.

**Een focusgroep** werd gehouden met vijf vrouwelijke mbo-leerlingen die deelnamen aan de MM projectdagen. Een projectleidster van NoordBaak leidde de focusgroep. Het gesprek omvatte drie stappen. Eerst werd er gereflecteerd op wat de leerlingen het meest was bijgebleven van de (organisatie van de) workshops. Vervolgens kregen de leerlingen de kans om via een mindmap, met als thema '*jij en de wereld*', hun relatie tot de wereld te tekenen. Deze oefening had tot doel om te toetsen in hoeverre de leerlingen zichzelf zagen als wereldburger en in hoeverre zij oog hadden voor duurzaamheid in al haar facetten. Tenslotte werd er met de groep gereflecteerd op de vraag: '*Als jij de baas zou zijn over de project tweedaagse, wat zou je dan anders doen of weglaten?*'

**Interviews** werden gehouden met drie docenten die elk één van de deelnemende scholen vertegenwoordigde. De doelstelling van deze interviews was inzicht te krijgen hoe deze docenten denken over de kennis, houding en gedrag van hun leerlingen rond mondiaal burgerschap.



### 4.1.3 Inzichten over verwachte en onverwachte effecten

#### **Kennis over mondiale thema's en duurzaamheid**

Uit de monitoringresultaten stelde het NoordBaakteam vast dat het Mondiaal Mondig programma een positief effect had op de kennis van de leerlingen over mondiale thema's en duurzaamheid. In het case rapport wordt erop gewezen dat de afbeeldingen van de Repertory Grid na de workshop vaker werden geassocieerd met duurzaamheidsthema's (zie tekstbox 2). Zo werd er bijvoorbeeld bij de associatieoefening rond de afbeeldingen-set 'Koe, Vis, Kip' na deelname aan het programma in 6 van de 85 antwoorden (=8%) verwezen naar de duurzaamheidsthema's, zoals de problematiek van vtmestings, niet-duurzaam vlees en de belasting voor het milieu. Voor deelname aan het programma werd dezelfde afbeeldingen-set door geen enkele respondent in verband gebracht met deze thema's.

#### **Box 2: Resultaten Repertory Grid wijzen op verhoogde kennis over duurzaamheid**

"Voor deelname aan het Mondiaal Mondig programma werd bij de afbeeldingen set 'Koe, Kip en Vis' vooral gekozen voor de combinatie Koe en Kip met de toelichting dat het beiden boerderijdieren of landdieren zijn. Minder vaak werd de link als 'het is voedsel', 'het is vlees' of 'worden gebruikt voor de bio-industrie' genoemd. Na deelname werd ook in de meeste gevallen gekozen voor Koe en Kip, maar werd vaker de reden gegeven dat bij deze dieren sprake is van milieubelasting/niet duurzaam vlees. Bij de nameting werden relatief meer antwoorden gegeven die gaan over duurzaamheid van het vlees. Hier lijkt sprake van een verband met de workshops waarin vrij uitgebreid werd ingaan op de relatie tussen vlees eten en het milieu en de belasting die het daarop legt" (NoordBaak case rapport, p. 12).

Tegelijkertijd waren er ook indicaties dat een aantal leerlingen een bredere kijk had gekregen op het concept duurzaamheid. Na deelname aan de interventie verwezen leerlingen vaker naar de socio-economische dimensie van duurzaamheid terwijl de antwoorden van hen voor deelname zich beperkten tot de milieudimensie van duurzaamheid.

*"Het feit dat consumentengedrag & Fairtrade, aan de People kant van duurzaamheid, voorafhelemaal niet als optie wordt gezien maar achteraf juist sterk, laat zien dat we het palet hebben verbreed. Duurzaamheid is niet langer alleen*

*milieu, maar ook duurzaam eten, fairtrade producten kopen en informatie zoeken via internet” (NoordBaak case rapport, p20).*

Dat deelname in sommige gevallen resulteerde in een bredere kijk op duurzaamheid bleek vooral uit de meer gevarieerde voorbeelden van handelingsperspectieven die door de leerlingen werden gegeven na deelname aan MM. Opvallend hierbij was de stijging (van 6% naar 28%) in het aantal voorbeelden die te maken hadden met consumentengedrag (bijv. fairtrade kopen) en het zoeken van informatie op het internet en je mening geven (van 0% tot 6%). Ook werden er een aantal nieuwe voorbeelden gegeven die voor deelname niet werden genoemd zoals *‘minder vlees eten, opletten wat je koopt, minder eten en biologisch voedsel kopen’*. Verrassend was de scherpe daling in het aantal voorbeelden na deelname over handelingsperspectieven in de categorie alternatieve energie (van 25% naar 1%) en mobiliteit (van 16% naar 4%). NoordBaak stelt in het caserapport dat deze daling mogelijk te wijten is aan het feit dat deze thema’s minder aan bod kwamen in de workshops.

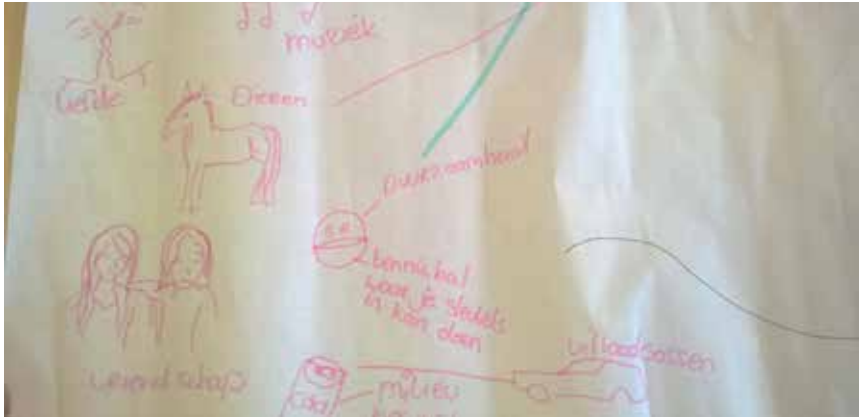
### **Houding tegenover mondiale thema’s en duurzaamheid**

Onverwacht was de bevinding dat er weinig effect kon worden vastgesteld over een veranderde houding ten opzichte van mondiale thema’s en duurzaamheid. Dit werd deels geconcludeerd op basis van de antwoorden op de vraag *‘Welke duurzaamheidstips zou jij je moeder geven?’*. Er werd vanuit gegaan dat leerlingen die als antwoord ‘niets’ opgeven, een onverschillige houding zouden vertonen. Het percentage van leerlingen die ‘niets/weinig’ antwoordde was na deelname 22% tegenover 23% voor deelname. Dit wees erop dat er geen verandering was opgetreden. Dit werd ook bevestigd door de resultaten van de mindmap oefening tijdens de focusgroep waarbij er rond het thema ‘ik en de wereld’ vooral wordt verwezen naar liefde, hoop en geloof.

*‘Onze thema’s komen dus bijna niet terug in de mind map. Uit de mind map komt vooral een heel rooskleurig beeld naar voren: liefde, vriendschap, hoop, geloof, familie en dieren (maar niet dieren in de zin van vlees eten, maar bv huisdieren, paarden etc.). Een leerling heeft de zin: “als het goed gaat, gaat het goed, als het slecht gaat, gaat het slecht” erop geschreven. Hieruit valt een onverschillige houding op te maken”. (NoordBaak case rapport, p.14).*

Slechts één leerling verwijst naar thema’s die tijdens de workshops aan bod waren gekomen. Dit wordt geïllustreerd door de onderstaande tekening (figuur 5) die de leerling had gemaakt van de door haar ontworpen sleutelhanger uit een

oude tennisbal. Daarbij had de leerling ook het woord ‘duurzaamheid’ gevoegd (NoordBaak case rapport p.14).



**Figuur 5.** Voorbeeld mind map getekend door één van de deelnemers aan de focus groep gesprekken

#### 4.1.4 Inzichten over de veranderingstheorie van het programma en eventuele bijsturing

De uitkomsten van het onderzoek gaven aanleiding tot een diepere reflectie van het NoordBaak team over de ‘theory of change’ van het Mondiaal Mondig programma. Enerzijds kon worden bevestigd dat het programma tot op zeker hoogte bijdraagt tot verandering in kennis over mondiale thema’s en duurzaamheid en concrete handelingsperspectieven. Anderzijds leek het programma minder effect te hebben op de houding van de leerlingen. Verandering in deze houding was wel één van de beoogde doelstellingen. Dit leidde tot een belangrijke discussie in het team die in de toekomst nog verder voortgezet zal worden:

*“Handvatten bieden voor duurzaam gedrag, is het belangrijkste wat je kunt doen als organisatie”, aldus een collega. Maar is een veranderde houding ook nodig om tot een ander gedrag te komen? Kun je ook alleen de kennis hebben van de situatie en vervolgens in actie komen, zonder dat je houding echt is veranderd? Een andere collega merkte op dat zij houding wel de meeste duurzame component vindt; “als je houding niet is veranderd dan kun je wel eenmalig iets goeds doen voor je omgeving of medemens, maar dan blijft het wellicht bij een eenmalige actie.” Maar is het überhaupt mogelijk om met een eenmalige interventie als MM een andere houding te realiseren? Of is het een moment in het leven van een jongere, die op nog meer momenten geprikkeld en in aanraking*

*moet komen met mondiale thema's om daadwerkelijk een andere houding te ontwikkelen en uiteindelijk te veranderen? We hebben met elkaar afgesproken dat we nog een vervolgdiscussie gaan voeren over de vraag hoe realistisch onze doelen zijn op dit gebied. Uiteindelijk gaat het bij MM om inspirerende dingen doen met jongeren en ze de gelegenheid te bieden om ook daadwerkelijk iets te doen voor een betere wereld. Door het leerproces dat op gang is gekomen binnen onze organisatie dankzij dit actieonderzoek, zijn we hier al een heel stuk dichterbij dan toen we begonnen met MM in 2011. (NoordBaak case rapport, p21)*

Ook werd via de focusgroep met leerlingen nuttige informatie verkregen over de waardering en effectiviteit van de Mondiaal Mondig activiteiten. Zo werd vastgesteld dat de duurzaamheidsquiz tijdens de project tweedaagse erg werd gewaardeerd, maar dat deze te lang was waardoor de leerlingen moeite hadden zich te concentreren aan het einde van de quiz. Een goede aansluiting bij de interesse en het niveau van de doelgroep bleek ook een bepalende factor bij de waardering van het programma:

*“... Uit de focusgroep in Stadskanaal, is gebleken dat de workshopscarroussel die we daar organiseerden, bestond uit workshops die te kort waren om de stof echt eigen te maken. De vijf leerlingen vonden het eigenlijk een te heftig en intensief programma. Terwijl wij juist dachten dat we het met korte workshops van een half uur flitsend en aantrekkelijk hadden gemaakt; juist omdat er altijd vanuit wordt gegaan dat de concentratieboog van de meeste mbo-leerlingen niet zo groot is.”*

Op basis van de feedback van de leerlingen verlengde NoordBaak de workshops tot 1,5 uur en werd er gekozen voor één thema, namelijk fairtrade, waar dieper op kon worden ingegaan. Tevens werd op basis van inzichten uit het evaluatietraject ‘de Fair Day’ project tweedaagse ontwikkeld, een nieuw concept binnen Mondiaal Mondig waarbij wordt ingezoomd op fairtrade als duurzaamheidsthema.

## 4.2. Woord en Daad – Wees Eerlijk campagne

### 4.2.1 Rationale voor deelname aan het actieonderzoek

In het oorspronkelijke M&E systeem van de Wees Eerlijk campagne van Woord en Daad werd een kwantitatieve meting uitgevoerd onder de leerlingen die hadden meegewerkt aan het programma. Deze meting, die zich

concentreerde op gedragsveranderingen, werd uitgevoerd door een extern bureau. Aanvullend werd er ook kwalitatieve monitoringinformatie verzameld via gesprekken met docenten over wat er gebeurt op school. Toch ondervond Woord en Daad een aantal uitdagingen bij hun oorspronkelijke M&E systeem. Eén van deze uitdagingen was dat er gewacht moest worden tot de meting om inzichten te krijgen over het effect van het programma. Deze meting vindt plaats aan het einde van het programma waardoor de resultaten niet bruikbaar zijn om het programma tijdens de uitvoering bij te sturen. Tevens bleek het een uitdaging om leerlingen te vinden in de controlegroepen die de vragenlijsten willen invullen. Bovendien worden de effecten op het niveau van de ambassadeurs, de gemotiveerde leerlingen die op ervaringsreis zijn gegaan, niet meegenomen in de kwantitatieve bevraging. Er is ook weinig inzicht over effecten op het niveau van de indirecte doelgroepen, zoals de deelnemers aan de presentaties van de ambassadeurs. Via deelname aan het actieonderzoek zocht Woord en Daad een antwoord op deze uitdagingen.

#### 4.2.2 Vernieuwde M&E design

Woord en Daad experimenteerde met elementen van de Most Significant Change (MSC) methode om beter inzicht te krijgen in de effecten van het Wees Eerlijk programma. Hierbij werden de volgende stappen gevolgd:

**Online vragenlijst:** Als eerste stap werd via Survey Monkey een online vragenlijst met drie open vragen aangeboden (zie tekstbox 3) aan 49 leerlingen die actief waren als Wees Eerlijk ambassadeur en 15 leerlingen die voorheen actief waren geweest. Ook 8 docenten, die de leerlingen op hun ervaringsreis hadden begeleid, kregen de online vragenlijst toegestuurd. Zes docenten en 38 leerlingen vulden de vragenlijst in.

#### **Box 3: Online vragenlijst met ‘Most Significant Change flavour’**

1. Deze vraag gaat over het effect van de Wees Eerlijk-reis op jou persoonlijk. Wat heeft deze reis met jou gedaan? Beschrijf de belangrijkste verandering.
2. Wat was volgens jou de belangrijkste verandering die je hebt kunnen observeren bij mensen in jouw omgeving (gezin en/of vrienden) als een gevolg van jouw reis.
3. Deze laatste vraag gaat over jouw presentaties als Wees Eerlijk ambassadeur. Wat is, denk jij, de belangrijkste verandering die jij hebt gezien/opgemerkt bij mensen in het publiek van je presentaties?

**Selectie van MSC verhalen door campagne team:** Tijdens een eerste reflectieronde met het campagneteam werden de antwoorden op de vragen gelezen en besproken. Uit de verhalen van de leerlingen werden er acht geselecteerd. Hierbij werden ook verhalen meegenomen die onverwachte veranderingen weergaven alsook verhalen die getuigden van positieve en negatieve veranderingen. Tevens werden alle verhalen van de docenten geselecteerd om te bespreken bij de volgende reflectieronde met Wees Eerlijk ambassadeurs en docenten.

**Selectie van MSC verhalen door Wees Eerlijk ambassadeurs en docenten:** Deze tweede reflectieronde omvatte een bijeenkomst met elf Wees Eerlijk ambassadeurs en vier docenten. Tijdens deze bijeenkomst werden de door het campagneteam geselecteerde MSC verhalen besproken door de leerlingen en de docenten. In deze groepen werd telkens het meest significante verhaal geselecteerd. De groepsgesprekken werden gefaciliteerd door campagnemedewerkers van Woord en Daad. Elke groep had ook een notulist die aantekeningen maakte van de discussie.

**Reflectie over de resultaten van het actieonderzoek door het campagne team:** Tijdens een collectieve reflectiemeeting met de campagnemedewerkers werden conclusies en aanbevelingen geformuleerd rond de effecten en de aanpak van het Wees Eerlijk programma. In deze reflectie werden ook de resultaten van een secundaire analyse van alle antwoorden op de online bevraging besproken. Deze secundaire analyse omvatte een classificatie en analyse van de inhoud en de thema's die aan bod kwamen in de gehele set van verhalen, inclusief de verhalen die niet werden meegenomen tijdens het selectieproces. De secundaire analyse werd uitgevoerd door de Woord & Daad coördinator in samenwerking met de onderzoekscoach.

#### 4.2.3 Inzichten over verwachte en onverwachte effecten

*“Voor mijzelf en ons als campaigners werd hierbij voor het eerst iets duidelijk dat ik mij eerder niet had gerealiseerd: dit programma, dat 3 jaar geleden begon met het schrijven van een subsidieaanvraag, verandert echt levens van mensen. Talentvolle jongeren bewandelen wegen die ze anders nooit zouden gaan en weten mensen te raken met hun ervaringen. Hier werd ik wel even stil van”.*  
(Woord en Daad coördinator, Woord en Daad case rapport p.27).

De bovenstaande quote illustreert in hoeverre het actieonderzoek volgens één van de Woord en Daad medewerkers bijdroeg tot een dieper inzicht in het effect

van de Wees Eerlijk campagne op de doelgroepen. Dit is in lijn met de monitoring resultaten die zowel verwachte als onverwachte effecten naar boven lieten komen.

### **Verandering in gedrag**

In de meerderheid van de verhalen (namelijk 16 van de 24 verhalen) en tijdens de bespreking van deze verhalen door de leerlingen en docenten werd melding gemaakt van veranderingen in gedrag ten gevolge van deelname aan de Wees Eerlijk campagne. Het gaat hierbij vooral om veranderingen in consumptiegedrag zoals het kopen van fairtrade producten (of het lobbyen hiervoor bij de ouders) of zuiniger leven (bijv. minder lang douchen). Tegelijk rezen er vragen over de omvang en de duurzaamheid van deze gedragsverandering bij de directe en indirecte doelgroepen:

- *“Er was aan het begin een klein beetje een verandering, maar je bent snel weer in je oude ritme terug!” (Wees Eerlijk ambassadeur)*
- *“Ik wil dan toch eigenlijk wel goedkopere dingen kopen, want dan kan ik meer kopen. En dan denk ik later: had ik beter niet kunnen doen. Waarom kan ik het nu niet laten hangen? Nee (lachend): dat heb ik nog niet onder de knie.” (quote van leerling tijdens MSC analysemoment)*

### **Verandering in kennis**

Er zijn indicaties dat Wees Eerlijk ambassadeurs het lastig vonden om tijdens hun publieke presentaties de verbanden tussen specifieke gedragingen in Nederland en de gevolgen hiervan voor mensen in ontwikkelingslanden uit te leggen.

- *“Mensen vroegen heel vaak: wat helpt korter douchen? Ik hoopte altijd dat ze dit niet zouden vragen, want dat vind ik echt een hele lastige vraag.” (Wees Eerlijk ambassadeur)*

Tegelijkertijd merkten veel leerlingen dat ze veranderingen zagen bij de toehoorders van hun publieke presentaties. Het gaat hierbij echter vooral om verbaasde reacties over de getuigenissen rond de soms moeilijke leefomstandigheden. Deze reacties wezen er op dat de kennis bij de toehoorders over de situatie in ontwikkelingslanden en hoe dit verbonden kan zijn met je leefwijze in Nederland heel beperkt is. De presentaties van de Wees Eerlijk ambassadeurs leken dan ook een soort van ‘eye opener’ te zijn. Dit wordt geïllustreerd door de volgende verhalen:

- *“Reactie: “oh, echt waar!?! Kunnen wij mensen daar helpen door hier eerlijke producten te kopen? Veel mensen weten het niet.”*

- *“Ik kreeg reacties als: hadden ze daar echt geen stromend water en elektriciteit? En hoe kan het dat we die mensen in de armere landen ermee helpen als wij wat duurzamer leven?”*

Ook bij deze doelgroep waren er vraagtekens over de omvang en de duurzaamheid van de veranderingen, zoals de onderstaande verhalen vanuit de secundaire analyse illustreren. Men kan er dus niet vanuit gaan dat de presentaties sowieso diepe gedragsverandering teweeg zullen brengen.

- *“Bij de eerste presentatie was ik wel een beetje zenuwachtig, straks doen ze niet goed mee, vinden ze er niks aan ofzo. maar dat viel alles mee, leiding en leden van de jv's deden echt leuk mee, en ze kwamen ook echt tijdens en na de inleiding met verhalen en vragen. Echt een verandering zie je niet, maar iedereen was wel erg positief.”*
- *“Eigenlijk hoorde ik alleen vlak na afloop reacties als: goed om eens bij stil te staan. Hoelang het verhaal dan is blijven hangen kan ik niet zeggen.”*

### **Onverwachte effecten**

Er zijn ook een aantal onverwachte effecten naar boven gekomen die waardevol waren voor het campagne team om een dieper inzicht te verkrijgen in de veranderingstheorie van het Wees Eerlijk programma.

Positieve onverwachte effecten waren verschillende getuigenissen over aanzienlijke persoonlijke veranderingen bij de Wees Eerlijk ambassadeurs, zoals persoonlijke groei of invloed op de keuze van een studierichting. Ook waren er aanwijzingen in 10 van de 24 verhalen dat de eigen bevoordeelde situatie in Nederland meer werd onderkend en dat men zich meer bewust was dat de leefomstandigheden in Nederland misschien niet voor iedereen vanzelfsprekend zijn. Zo gaven leerlingen aan dat ze meer dankbaar zijn voor wat zij hier hebben en verwezen ze naar het feit dat ze nu minder geneigd zijn om over kleine ongemakken te zeuren. Ook waren er getuigenissen over geobserveerde veranderingen bij de docenten (bijv. kopen meer fairtrade producten of leven bewuster en proberen ook hun omgeving mee te krijgen) en op de scholen die betrokken zijn bij de campagne (bv. inzamelen van oude mobieltjes voor recycling of inrichten van een vitrine met fairtrade producten). Ook bleken er virtuele netwerken tussen docenten en leerlingen tot stand te zijn gekomen waarin ook na de campagne ideeën en ervaringen verder werden uitgewisseld. Het lijkt er dus op dat de docenten door hun participatie in het Wees Eerlijk programma op hun scholen



ook als ambassadeur optreden. In de oorspronkelijke veranderingstheorie waren de docenten of de scholen niet opgenomen als doelgroepen en werd er geen effectmeting gedaan op dit niveau. Hierdoor werden belangrijke effecten van het programma gemist.

Een aandachtspunt voor het campagneteam was de observatie dat ambassadeurs soms op een belerende manier hun getuigenissen gaven en daarbij mogelijk een schuldgevoel zouden kunnen aanpraten bij de toehoorders. Dit wordt geïllustreerd door de onderstaande getuigenissen van twee Wees Eerlijk ambassadeurs. Dit was niet in lijn met de beoogde aanpak van de Wees Eerlijk campagne die er op gericht is om mensen op een kritische manier de gevolgen van hun eigen leef-gedrag in vraag te stellen.

- *“Dat mensen zich medeschuldig voelen. Dat is eigenlijk precies het doel van Wees Eerlijk.”*
- *“Bij mij in de kerk was men nadat ik een presentatie op de jeugdvereniging hield vooral erg geschokt. Mijn leider vertelde mij dat hij zich voor die tijd totaal niet bewust was geweest van het feit dat hij ook medeschuldig was aan armoede en dergelijke. Ik heb wel gemerkt dat mensen even stilgezet werden.”*

#### 4.2.4 Inzichten over de veranderingstheorie van het programma en eventuele bijsturing

Voor het Wees Eerlijk campagneteam was het een unieke ervaring om tijdens de campagne al te kunnen reflecteren op de effecten van het programma op basis van systematisch verzamelde monitoringinformatie. Voorheen moest men tot na de campagne wachten op deze informatie.

Daarnaast werd het betrekken van de leerlingen en docenten in de gegevensverzameling tijdens dit onderzoek als ‘extra motiverend’ beschouwd en leidde dit tot een ‘onvoorziene stimulans’ voor de campagne. Het is dan ook deze context van actieve betrokkenheid van verschillende actoren, zoals het campagneteam, de leerlingen en docenten, die er toe heeft bijgedragen dat men diepere inzichten kon verwerven over de veranderingstheorie van het programma en tot een aantal aanbevelingen kwam voor bijsturing van de campagne. Tekstbox 4 illustreert een aantal van deze inzichten en de aanbevelingen die hieruit volgden.

#### Box 4: Het kopen van fairtrade als meest populaire optie voor duurzamer leef-gedrag

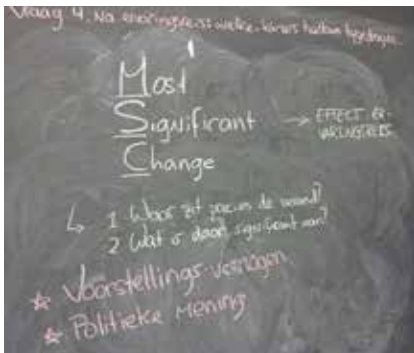
Na een teamreflectie over de monitoringresultaten werd geconcludeerd dat de reizen grotendeels aan de verwachtingen voldoen. Uit de getuigenissen van de leerlingen en de docenten bleek dat men meer het eigen gedrag in Nederland ter discussie stelt en duurzamere keuzes overweegt. Vooral de doelstelling van de campagne om eerlijke handel onder de aandacht te brengen was geslaagd. De andere twee doelstellingen van de campagne, het onder de aandacht brengen van duurzamer gedrag op het terrein van klimaatverandering en voedselverspilling, slaagden minder.

Om deze thema's ook voor het voetlicht te brengen in de presentaties van de leerlingen, gaat het campagneteam in de toekomst leerlingen hiervoor beter toerusten. Heel concreet: er wordt een lijst gemaakt met handelingsperspectieven en onderbouwingen over klimaatverandering en oneerlijke voedselverdeling die leerlingen tijdens hun presentaties kunnen gebruiken. (Woord en Daad case rapport, p.23 & 24)

### 4.3. Humanity House - De ervaringsreis

#### 4.3.1 Rationale voor deelname aan het actieonderzoek

De ervaringsreis is vast onderdeel van het educatieve aanbod en laat leerlingen ervaren hoe het is om te moeten overleven in een gebied waar een conflict heerst of een ramp heeft plaatsgevonden. Op een verrassende en interactieve manier worden ze meegenomen in de wereld van een vluchteling.



Het Humanity House wil graag meer inzicht in het effect van deze ervaringsreis op voortgezet onderwijs- en MBO-leerlingen. De afdeling Educatie vindt het van belang om vast te kunnen stellen wat hen specifiek raakt en blijft. En of de ervaringsreis en het educatieve programma de bewustwording en houding ten aanzien van humanitaire thema's van leerlingen veranderd heeft. Na de ervaringsreis

vindt er een nagesprek plaats wat de mogelijkheid biedt om de reacties van leerlingen te peilen. Dit geeft echter niet voldoende informatie om het daadwerkelijke effect van de ervaringsreis te meten en hier onderbouwde conclusies aan te verbinden. Men beschouwde deelname aan het actieonderzoek dan ook als een mooie gelegenheid om via nieuwe monitoringstechnieken inzicht te krijgen in de effecten van de ervaringsreis.

#### 4.3.2 Vernieuwde M&E design

Het Humanity House heeft gebruik gemaakt van een op de Most Significant Change (MSC) geïnspireerde methode om inzichten te krijgen in de effecten van hun ervaringsreis, de vaste tentoonstelling in het Humanity House. Hoewel het bij de MSC methode gebruikelijk is om met heel open vragen naar de effecten van een programma te vragen, heeft het Humanity House gekozen om meer gerichte vragen te stellen rond vier domeinen van verandering (zie tekstbox 5).

##### **Box 5: Domeinen van verandering**

Het Humanity House heeft er voor gekozen om te peilen naar effecten rond de volgende vier domeinen van verandering:

1. Inlevingsvermogen van de museumbezoekers in de ervaring, situatie en emoties van vluchtelingen.
2. (Politieke) mening: een standpunt kunnen innemen rond de vluchtelingenproblematiek (bv. Hoe het beleid hier mee om dient te gaan).
3. Sociale/economische/culturele positie van de ander versus de eigen positie: Je eigen situatie in vraag kunnen stellen na de confrontatie met de situatie van vluchtelingen.
4. Persoonlijke verandering ten gevolge van deelname aan ervaringsreis? (Welke kamer heeft hier het meest aan bijgedragen?)  
(Humanity House rapport, p.10)

Men koos voor het werken met domeinen van verandering omdat werd verondersteld dat de doelgroep het beantwoorden van open vragen lastig zou vinden (bv. Wat is volgens jou de meest significante verandering ten gevolge van je deelname aan de ervaringsreis?). Er werd ook vanuit gegaan dat dit de analyse van de resultaten van de interviews zou vergemakkelijken en minder tijd zou vragen.

In totaal werden 84 leerlingen (42 tweetallen) geïnterviewd in een periode van twee maanden in het Humanity House tijdens een educatief programma. Telkens werden er per klas vier tweetallen geselecteerd om deel te nemen aan

het onderzoek. Elk tweetal werd voor en na de ervaringsreis geïnterviewd. De gesprekken werden met een camera opgenomen. Tekstbox 6 toont de vragen die in de voor- en nameting werden gesteld. De interviews leverden 66 bruikbare interviewtranscripten op.

### **Box 6: Vraagstelling tijdens de interviews met leerlingen en studenten**

Tijdens de voor- en nameting kregen de leerlingen en studenten drie stellingen voorgelegd waarbij ze gevraagd werd om aan te geven in hoeverre ze het hier mee eens of oneens waren (helemaal mee eens, mee eens, neutraal, mee oneens, helemaal mee oneens):

- Ik kan mij voorstellen hoe het is om naar het buitenland te vluchten
- Als ik moet kiezen, moet de Nederlandse regering eerst arme mensen in Nederland helpen en niet slachtoffers van natuurrampen en gewapende conflicten.
- Ik vind dat Nederland vluchtelingen die naar ons land vluchten, altijd op moet vangen.

Bij de na-bevraging werden de volgende additionele vragen gesteld:

- Wat is er voor jou veranderd na het doen van de ervaringsreis?
- Welke ruimte heeft daar aan bijgedragen?
- Welke nieuwe kennis over rampen en conflicten neem je mee naar huis?
- Welk beeld of gevoel is je het sterkste bijgebleven?
- Welke ideeën heb je opgedaan over dingen die je zelf kunt doen om zulke rampen en conflicten tegen te gaan?

De antwoorden op de gesloten vraag werden gerapporteerd in staafdiagrammen. Daarnaast bestond de analyse van de verhalen van de leerlingen en studenten hoofdzakelijk uit vier collectieve reflectiemomenten met verschillende actoren:

**Eerste selectie van MSC verhalen door educatiemedewerkers:** Tijdens een eerste sessie met de educatiemedewerkers van het Humanity House werden de 66 interview transcripten doorgenomen en besproken. Hieruit werden er dertig geselecteerd voor verdere analyse. Ter voorbereiding voor deze analyse werden de 30 geselecteerde transcripten door de Humanity House onderzoekster uitgeschreven in korte leesbare getuigenissen.

**Verdere selectie van MSC verhalen:** Een tweede reflectiemoment omvatte een sessie met twee educatiemedewerkers, waaronder de onderzoekster en drie leden van het Humanity House team (Afdeling Programmering en

Communicatie). Tijdens deze sessie werden de 30 verhalen in twee rondes gelezen en besproken. Hieruit werden 7 verhalen geselecteerd waarvan het team vond dat ze de meest significante verandering weergaven. Redenen voor selectie en de belangrijke gespreksonderwerpen tijdens de bespreking van de verhalen werden genoteerd.

**Selectie van meest significante verhaal:** Een derde reflectiemoment betrof een vergadering met twee docenten en de onderzoekster vanuit het Humanity House educatieteam. Tijdens deze sessie werden de 7 geselecteerde verhalen uit de eerdere selectieronde opnieuw gelezen en besproken. Ook hieruit werd dan het verhaal gekozen dat volgens de groep de meest significante verandering bevatte. Eveneens werden de redenen voor selectie alsook de belangrijke gespreksonderwerpen tijdens de sessie genoteerd.

**Reflectie over de resultaten:** Tijdens een vierde afsluitend reflectiemoment met de directeur, educatiemanager en twee educatiemedewerkers, waaronder de onderzoekster, werden conclusies getrokken uit de resultaten van het actieonderzoek en werd getracht de leervraag van het actieonderzoek te beantwoorden.

#### 4.3.3 Inzichten over verwachte en onverwachte effecten

*“ Super leuk om de verhalen van de leerlingen te lezen! Dat geeft sowieso een beter beeld dan we hiervoor hadden over hun beleving van de ervaringsreis (reflectiesessie Humanity House team, p.18).*

#### **Inleving in de situatie van een vluchteling**

Een belangrijk verwacht effect van de ervaringsreis, dat werd bevestigd, was de bijdrage tot het inlevingsvermogen bij de leerlingen in de ervaringen en emoties van vluchtelingen. Na deelname gaf een groter percentage van de ondervraagde leerlingen aan zich te kunnen voorstellen hoe het is om naar het buitenland te vluchten (69% van de leerlingen na deelname aan de ervaringsreis versus 47% voor deelname). Uit de analyse van de verhalen kwamen ook diepere inzichten wat dit ‘inleven’ precies betekent voor de leerlingen. Zo werd vastgesteld dat de meeste leerlingen zich wel al iets kunnen voorstellen bij ‘het moeten vluchten’ door wat ze bijvoorbeeld gezien hebben op televisie, maar de ervaringsreis verdiepte dit inzicht en de leerlingen raken meer emotioneel betrokken bij deze problematiek. Dit bleek het geval in een grote meerderheid van de verhalen (ongeveer 75%). Dat het hierbij mogelijk in mindere mate om sociale wenselijke antwoorden ging, bleek uit het feit dat een aanzienlijk deel van de leerlingen

in hun antwoorden het eigen gevoel konden aangeven. Deze twee verhalen die geselecteerd werden in de reflectiesessies illustreren dit:

*“...Voor de ervaringsreis wist ik al dat ik buiten de EU niet snel toegelaten word in een ander land. Binnen de EU wel. Ik kan mij voorstellen dat het niet leuk is om in een ander land terecht te komen dat je niet kent. Door de ervaringsreis heb ik geleerd dat ik niet wist dat het zo erg was. Terwijl ik nooit een vluchteling ben geweest. Ik schrok zelf ook tijdens de reis. Dat is ook zo vaak bij vluchtelingen gebeurd onderweg denk ik. Daardoor zijn ze ook vaak opgepakt en moesten ze weer vluchten...”*

*“... Voor mij is er veel veranderd na de ervaringsreis. Eerst dacht ik er iets simpeler over: je vlucht en je gaat gewoon weg. Maar nu ervaar je het een beetje en ja, het is wel eng. De donkere gang na de kamer met de wijn gaf mij het gevoel van stiekem wegrennen. De foto's van moeders die hun kinderen weer zagen vond ik ook wel heftig. ...”*

Daarnaast gaven de verhalen ook een nuttig inzicht in de boodschappen en onderdelen van de ervaringsreis die het meeste indruk maakten bij de leerlingen. Zo bleek dat de ervaring van het verliezen van je huis of je thuis de vluchtelingproblematiek dichter bij de belevingswereld van de leerlingen brengt. Ook bleek de confrontatie met de realiteit van de vluchtelingen er toe bij te dragen dat de leerlingen (in bijna de helft van de verhalen) zich sterker bewust werden over de eigen bevoordeelde situatie op gebied van veiligheid en kwaliteit van het leven.

### **Mening vorming over de vluchtelingenproblematiek**

Tevens werd vastgesteld (weliswaar minder uitgesproken dan het effect rond inleving) dat de ervaringsreis een deel van de leerlingen prikkelde tot het vormen, bijsturen of bestendigen van hun mening over de vluchtelingenproblematiek. Er trad een daling op in het percentage van ondervraagde leerlingen (-27%) die na deelname aan de ervaringsreis vindt dat de Nederlandse regering eerder arme mensen in Nederland zou moeten helpen in plaats van de slachtoffers van natuurrampen en gewapende conflicten. Een meer genuanceerd beeld over de mening van de leerlingen werd verkregen via hun getuigenissen. Zo werd tijdens de reflectie sessie met de docenten vastgesteld dat de leerlingen vrij ‘zwart-wit’ denken over wat voor soort mensen vluchtelingen zijn: of criminelen/terroristen of ‘goede mensen’. Enerzijds bleef bijna de helft van de leerlingen ook na de ervaringsreis vluchtelingen associëren met mensen die iets hebben gedaan wat “slecht” is of met mensen die asociaal zijn. Anderzijds waren er ook voorbeelden

van verhalen die duiden op een expliciete bijsturing van zulke meningen over de vluchtelingen zelf en over hun recht tot opvang zoals de volgende getuigenissen laten zien:

- *“Door de ervaringsreis is de manier waarop ik tegen die mensen aankijk veranderd. Ik zei zonet dat ze een beetje hinderlijk buitenlands met elkaar praten in de bus, maar ze hebben ook niets anders hier dan elkaar.”*
- *“Na het doen van de ervaringsreis zie ik het (i.e. het opvangen van slachtoffers van natuurrampen of gewapende conflicten) als een soort recht van de mens.”*

Deze diepere inzichten in de mening van de leerlingen werden als heel nuttig ervaren door de Humanity House educatiemedewerkers die eerder in hun nagesprek de dialoog opzochten met de leerlingen met hun eigen meningen en/of ervaringen als vertrekpunt.

### **Kennis en handelingsperspectieven**

Een belangrijk inzicht was dat de onderdelen van de ervaringsreis die zich richten op informatie over rampen en conflicten niet door de leerlingen werden genoemd in de interviews. Dit was ook het geval voor een installatie met beeldschermen, de zogenaamde ‘Humanity in Action’ ruimte, die zich expliciet richt op het werk van humanitaire organisaties en mogelijke handelingsperspectieven voor de leerlingen. Ook in de verhalen van de leerlingen werd de mogelijkheid van het eigen handelen slechts door één leerling benoemd. Ook werd slechts in beperkte mate (in drie verhalen) verwezen naar de ruimtes waar de persoonlijke getuigenissen van vluchtelingen aan bod komen, alhoewel deze verhalen waren opgezet als een rode draad door het traject van de ervaringsreis. Het Humanity House team ervoer deze resultaten als teleurstellend, maar vond ze wel heel nuttig om op een meer realistische manier na te denken over de doelstellingen van de ervaringsreis. Zo rees de vraag of het wel realistisch is om te verwachten dat een ervaringsreis van anderhalf uur een handelingsperspectief kan meegeven aan leerlingen. Ook leidden de resultaten van de studie tot een kritische reflectie en bevestiging van de rol die de educatiemedewerkers dienen te spelen tijdens de voor- en nagesprekken. Zij dienen er immers op toe te zien dat de ervaringsreis naast een sterke emotionele betrokkenheid van de leerlingen ook leidt tot een op feitelijke kennis gestoeld inzicht in de vluchtelingenproblematiek.

#### 4.3.4 Inzichten over de veranderingstheorie van het programma en eventuele bijsturing

Op basis van de hierboven besproken resultaten concludeerde het Humanity House team dat de ervaringsreis in het museum gedeeltelijk succesvol was in het realiseren van de vooropgestelde doelstellingen. Uit de resultaten van de korte vragenlijst en het Most Significant Change proces bleek dat leerlingen zich na de ervaringsreis beter konden inleven in de ervaringen en emoties van vluchtelingen en ook meer geprikkeld raakten tot mening vorming over de vluchtelingenproblematiek (bijv. het recht op opvang voor vluchtelingen). Wel leek er slechts in beperkte mate sprake van toename in kennis. Ook waren er weinig aanwijzingen die wezen op gedragsveranderingen. De groepsreflectie over deze resultaten resulteerde niet alleen in een beter inzicht in de effecten van de ervaringsreis maar ook in een aantal conceptuele en praktische aspecten van het project. Een aantal hiervan wordt geïllustreerd in tekstbox 7.

#### **Box 7: Bijsturing van de ervaringsreis op basis van de monitoring resultaten**

- Een herziening van de doelstellingen van de ervaringsreis die mogelijk te ambitieus waren gesteld.
- Meer inzetten op het delen van feitelijke kennis over de vluchtelingenproblematiek. Opdrachten aan de leerlingen geven en het installeren van touch-screen schermen in meerdere ruimtes die zich richten op kennisdeling zijn voorbeelden die worden overwogen door het educatieteam.
- Bij de start van de ervaringsreis, de leerlingen de mogelijkheid bieden om een persoonlijk verhaal van een (voormalig) vluchteling (mogelijk van gelijkaardige leeftijd) te kiezen die hen middels een koptelefoon doorheen de ervaringsreis zal leiden.
- Meer inzetten op communicatie met docenten voorafgaand aan het bezoek om hen beter in te lichten over het doel van de ervaringsreis en hen aan te moedigen om de voorbereidingsles die beschikbaar is op de HH website, aan te bieden aan de leerlingen.



## 4.4. Your Bricks

### 4.4.1 Rationale voor deelname aan het actieonderzoek

Your Bricks zag deelname aan het actieonderzoek als een logische stap omdat het een ondersteunend kader bood om te experimenteren met een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden om zo een beter inzicht te verwerven in de effecten van het “Your Bricks’ project (zie tekstbox 8).

#### **Box 8: Effectmonitoring via een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methodes**

“Om het proces en de effecten van Your Bricks te evalueren werd gekozen voor een onderzoek met kwantitatieve en kwalitatieve onderdelen. De keuze voor deze combinatie komt voort uit de overtuiging dat kwantitatieve methodes de effecten van Your Bricks concreet kunnen aantonen, terwijl kwalitatief onderzoek diepte en voorbeelden kan bieden aan kwantitatieve onderdelen, waardoor de resultaten beter te duiden zijn. Ook met het oog op de kleine groep respondenten, waarop een statistische analyse niet vanzelfsprekend is, biedt kwalitatief onderzoek extra validiteit. Tevens is Your Bricks een nieuw traject en kan kwalitatief onderzoek helpen om de effecten en juiste vragen te verkennen, waar kwantitatieve vragenlijsten de plank soms net misslaan” (Your Bricks case rapport p.2).

### 4.4.2 Vernieuwde M&E design

Het onderzoek naar de effecten van het project werd uitgevoerd door een Your Bricks medewerkster die als stagiaire hiervoor was aangenomen, in samenwerking met de Your Bricks medewerker vanuit NCDO en de projectleider. Het onderzoek bestond uit de volgende onderdelen:

**Kwantitatieve voor- en nameting met een vragenlijst:** De vragenlijst van de voormeting werd ontwikkeld op basis van de doelen van de partnerorganisaties en in samenspraak met de onderzoeksbegeleiders. De vragenlijst van de nameting werd deels aangepast op basis van bevindingen uit de participatieve observatie en gesprekken met het projectteam. In de vragenlijst van de nameting werden reflectievragen, waarderingvragen en een Most Significant Chance vraag “*Wat is voor jou de meest belangrijke verandering die Your Bricks teweeg heeft gebracht?*” toegevoegd.

**Participerende observatie:** De onderzoeker nam deel aan vier van de zes masterclasses. Het belangrijkste doel van deze participatieve observatie was beter inzicht te krijgen in de interventie opdat de kwantitatieve resultaten beter geïnterpreteerd zouden kunnen worden. Ook konden mogelijk onverwachte effecten zo aan het licht komen.

**Focusgroep discussies:** Er werden vier focusgroepen gehouden met drie deelnemers aan de master classes en vier deelnemers aan het coaching traject, vier teamleiders en de projectleider. Deelnemers en de projectleider werden gevraagd iets mee te nemen wat Your Bricks 2013 voor hen symboliseert. De focusgroepen startten met een toelichting van de deelnemers op datgene dat ze mee hadden genomen (zie tekst box 9)

**Box 9: Opmerkingen tijdens de focusgroepen over voorwerpen die deelnemers meenamen**

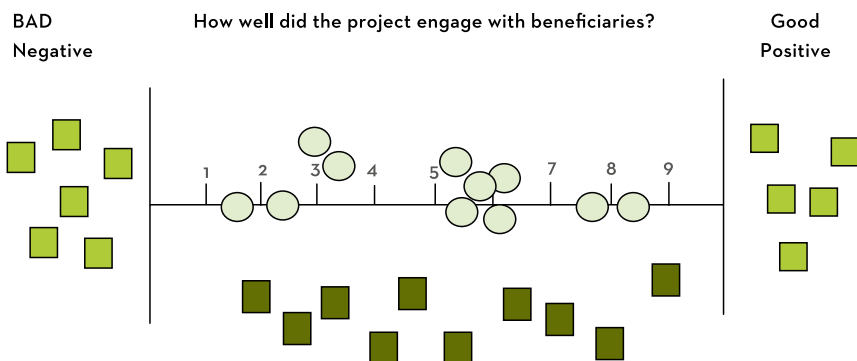
“Ik heb het liedje ‘The Hungry Ghost’ van The Cure meegenomen. Dit nummer gaat over de ‘geest’ van mensen die altijd maar meer willen. Your Bricks is het tegenovergestelde: daar hebben we het bijvoorbeeld

over de economie van het delen. De vraag die steeds centraal staat: waar word je gelukkig van? Wat is echt belangrijk in het leven?” (deelnemster, 22)



Een andere deelnemster nam een kaart van Loesje mee, met daarop de tekst: ‘Wie met beide benen op de grond blijft staan komt niet ver’. “Blijven dromen is belangrijk, dit is wat Your Bricks mij heeft meegegeven” (deelnemster, 23). (Your Bricks Case report p. 10)

Daarna werden aan de hand van verschillende onderwerpen het proces en de effecten van Your Bricks besproken. Het proces werd aan de hand van een ‘H-diagram’-oefening geëvalueerd (zie fig.6). Deelnemers werden gevraagd om met behulp van post-its links van de H de negatieve aspecten en rechts van de H de positieve aspecten van het proces te duiden. Onder de horizontale streep kwamen de tips voor verbetering. Deze methode maakt grafisch snel duidelijk waar de kracht en zwakte van het proces zaten.



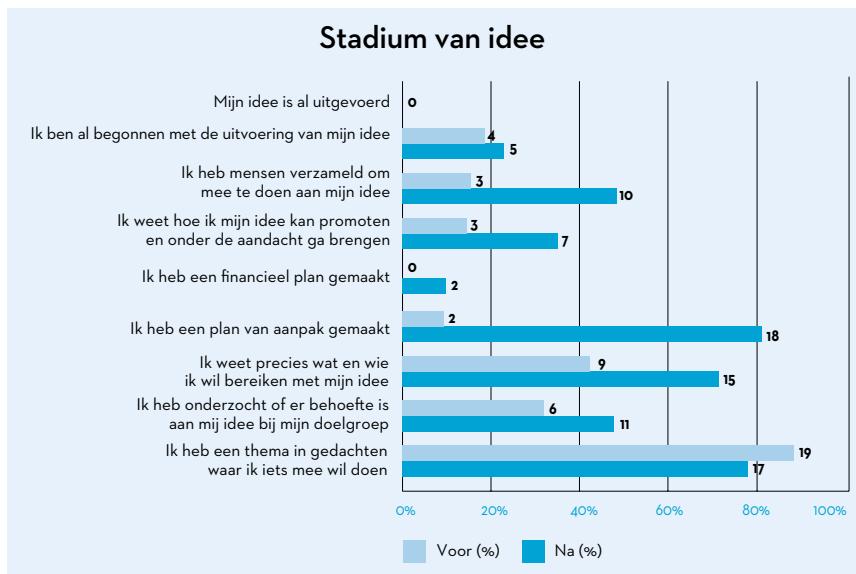
**Figuur 6.** Voorbeeld van H-diagram (bron: Hunt & Spreckley, 2007)

De effecten van Your Bricks werden besproken met een methode geïnspireerd op een impact flow chart. De impact flow chart is een groepsdiscussie techniek die op een visuele manier de positieve, negatieve en onverwachte effecten van een bepaalde activiteit en hun onderlinge relatie in kaart brengt.

#### 4.4.3 Inzichten over verwachte en onverwachte effecten

Een belangrijke meerwaarde van het gekozen monitoring en evaluatie proces is dat het niet alleen toeliet om na te gaan of de vooropgestelde doelstellingen al dan niet werden bereikt, maar het tevens mogelijk maakte om een rijker en meer genuanceerd inzicht te krijgen over het effect van het Your Bricks traject op het leerproces van haar deelnemers.

Zo kon worden vastgesteld dat 21 van de 27 deelnemers er in geslaagd waren om hun idee rond ‘sociaal ondernemen’ uit te werken tot een plan van aanpak zodat het een uitvoerbaar project zou kunnen worden. *‘Zonder Your Bricks was het bij een mooie droom gebleven’* (Deelnemster, 21). De antwoorden op de vragenlijst (zie figuur 7) in combinatie met de discussies in de focusgroepen lieten toe om te duiden wat deze verschuiving van de ideefase naar de uitwerkingsfase precies inhield voor de deelnemers en ook welke elementen van het Your Bricks traject hier al dan niet toe hadden bijgedragen.



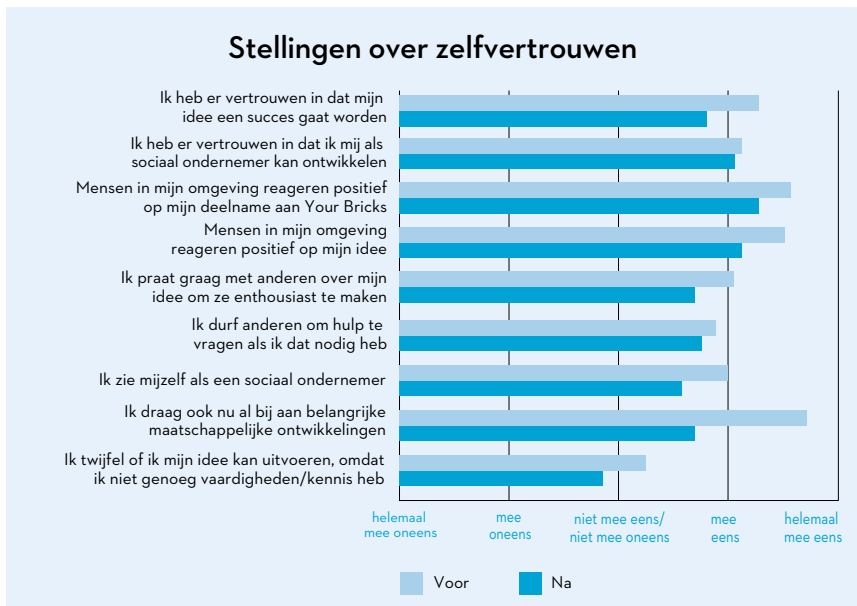
**Figuur 7.** Mate van verschuiving van de idee-fase naar de uitwerkingsfase?

## De kracht van een ondersteunend netwerk

Er werd geleerd dat de meeste deelnemers het lastig vonden om binnen de tijdspanne van het Your Bricks traject hun initiatief uit te voeren, waardoor de nameting eigenlijk te vroeg kwam om te kunnen bepalen of de deelnemers al dan niet tot projectuitvoering waren gekomen. Tegelijk waren er toch al vijf deelnemers die met hun project in de uitvoeringsfase zaten. Ook bleek dat een aantal deelnemers zich had aangesloten bij projecten van andere deelnemers. Dit gebeurde bijvoorbeeld bij een online platform voor pas-afgestudeerden die maatschappelijke projecten willen organiseren of bestaande initiatieven willen ondersteunen ([www.werkenaandetoekomst.nl](http://www.werkenaandetoekomst.nl)) om werkervaring op te doen. Een andere deelnemer sloot zich aan bij een project dat zich toelegt op het organiseren van interactieve theatervoorstellingen rond seksuele diversiteit voor scholen (Losse Vliegers). Uit deze voorbeelden en uit de resultaten van de participerende observatie kon worden afgeleid dat het netwerken tussen jonge ondernemers onderling en het samenbrengen met de verschillende Your Bricks coaches en andere sociaal ondernemers, die als gastsprekers kwamen spreken, ondersteunende en motiverende factoren voor de uitvoering van de ideeën van de jongeren waren. De deelnemers gaven tijdens de discussies in de focusgroepen aan dat zulke netwerken samen met

het ondersteunend kader van Your Bricks hadden bijgedragen tot meer kennis en vaardigheden alsook een versterkt vertrouwen in zichzelf en hun idee.

Deze bevinding leek in eerste instantie tegenstrijdig te zijn met het enigszins verrassende resultaat (uit de vragenlijsten) dat het zelfvertrouwen van de deelnemers in de meeste gevallen achteruit was gegaan in de nameting (zie figuur 8). Door de scores vanuit de vragenlijst af te zetten tegen de resultaten van de focusgroep discussies en de participerende observatie, groeide het inzicht bij het Your Bricks team dat deelnemers direct na het einde van de master class dagen mogelijk een tijdelijke dip ondervonden omdat ze er nu alleen voor kwamen te staan. Deelnemers gaven bijvoorbeeld aan dat ze zich meer bewust geworden waren van wat er allemaal voor nodig was om hun project te volbrengen. Dit was ook te rijmen met de bevinding dat deelnemers naderhand vaker zeiden bang te zijn om te beginnen. Daar stond dan wel tegenover dat ze nu over een netwerk van gelijkgestemden beschikten waardoor ze zich gesteund voelden: *“Dat je het idee had dat je niet alleen was, maar dat er nog 30 andere jongeren waren met prachtige ideeën, dat je elkaar alleen op die manier al steunde. En de kracht ervaren van het delen van alles wat je in huis hebt, kennis ervaring en netwerk”* (deelnemster, 19).



**Figuur 8.** Antwoorden op stellingen rond zelfvertrouwen

## **Sociaal ondernemen of ondernemend handelen?**

De tegengestelde resultaten van de verschillende onderzoeksinstrumenten met betrekking tot zelfvertrouwen heeft geleid tot een kritische reflectie van het programmateam op het concept ‘sociaal ondernemerschap’. Your Bricks gebruikte de term vaak als overkoepelende term. Zo gingen de vragen in de vragenlijst er vanuit dat het zelfvertrouwen zou vergroten op het gebied van sociaal ondernemerschap en het gevoel een ‘sociaal ondernemer’ te zijn. Maar deelnemers bleken zich niet altijd hierin te herkennen: *“De term sociaal ondernemer, zou ik toch niet aan mezelf toekennen. Verkeerde associaties.”* (deelnemer, 25). Deelnemers die zich meer wilde richten op een project of campagne zonder winstbejag zagen zich zelf niet als sociaal ondernemers. Het uitdiepen wat er precies bedoeld werd met ‘sociaal ondernemen’ was dan ook een belangrijk leerpunt voor het Your Bricks team. Centrale vraag bleek hierbij: Gaat het ons om de strakke definitie van sociaal ondernemerschap, of gaat het meer over ondernemend handelen?

### **4.4.4 Inzichten over de veranderingstheorie van het programma en eventuele bijsturing**

Zoals het geval was in de voorgaande cases, heeft het vernieuwde M&E ontwerp op basis van een aantal kwalitatieve onderzoeksmethoden ook in de Your Bricks case een aantal nuttige inzichten en reflecties opgeleverd over de veranderingstheorie van het project.

Zo werd bevestigd dat het Your Bricks traject er in was geslaagd een grote meerderheid van de deelnemers te bewegen tot het concretiseren van hun idee rond ‘sociaal ondernemen’ in een plan van aanpak. Ook het feit dat Your Bricks bijdroeg tot de vorming van een ondersteunend netwerk van sociaal ondernemers en gelijkgezinden waardoor de jongeren zich gesterkt voelden in hun zelfvertrouwen en sommigen tot actie overgingen, werd als een belangrijk en bemoedigend effect gezien van het programma door het Your Bricks team. Tevens leidden de resultaten van het M&E proces tot een interne discussie over de vraag of Your Bricks zichzelf dient te zien als een traject dat deelnemers een duwtje in de rug geeft om zelf hun idee rond sociaal ondernemen vorm te geven of dat concrete uitvoering binnen de tijdspanne van het Your Bricks traject een doelstelling blijft. In het laatste geval zal het traject minder vrijblijvend moeten worden en er meer moeten worden ingezet op ‘verplichte’ tailormade huiswerkopdrachten die aansluiten bij de specifieke behoeften van de deelnemers. Een tweede belangrijk inzicht betrof het feit dat Your Bricks in de toekomst mogelijk nog sterker kan inzetten op het verbinden van haar deelnemers met de coaches die beschikken over specifieke expertises en andere sociaal ondernemers of organisaties om zo netwerken uit te bouwen die, zoals bleek uit de M&E

resultaten, voor de deelnemers als sterk ondersteunend en stimulerend werden ervaren en een sterke impact bleken te hebben op hun zelfvertrouwen.

Een bijkomend inzicht rond de veranderingstheorie werd in het vorige hoofdstuk reeds vermeld en betreft het uitdiepen en de mogelijke verbreding van het concept ‘sociaal ondernemen’ in het Your Bricks traject.

# CONCLUSIES

Ter conclusie trachten we de twee overkoepelende leervragen van dit actieonderzoek te beantwoorden. We gebruiken de resultaten van de vier cases om na te gaan in hoeverre het gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden kan bijdragen tot het versterken van de monitoring en evaluatie van mondiaal burgerschapsinterventies. We gaan ook na in hoeverre een kwalitatieve onderzoeksaanpak kan bijdragen tot een sterkere leercultuur binnen organisaties die werken rond mondiaal burgerschap.

### **5.1. In hoeverre heeft het gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden bijgedragen tot het versterken van monitoring en evaluatie van mondiaal burgerschapsinterventies?**

Een belangrijke bevinding is dat de onderzoeksmethoden die werden uitgetoetst tijdens dit actieonderzoek in alle gevallen hebben geleid tot bijkomende bruikbare informatie over de effecten van de respectievelijke interventies. Een bevorderende factor hierbij was dat de kwalitatieve onderzoeksmethoden de doelgroepen de mogelijkheid boden om hun eigen mening en persoonlijke ervaring te uiten over wat de interventies bij hen al dan niet teweeg hadden gebracht. Dit gebeurde via een mix van open en gesloten vragen die deels individueel en deels op collectieve manier werden beantwoord en/of besproken. De open vraagstelling bijvoorbeeld in de 'Most Significant Change' methode (i.e. 'wat is volgens jou de meest belangrijke verandering die je bij jezelf kan vaststellen ten gevolge van je deelname aan deze interventie?'), de collectieve reflectiemomenten op de verhalen, de discussies in de focusgroepen met doelgroepen en de participerende observatie boden telkens mogelijkheden om zonder een strak vooraf bepaald analysekader inzichten te krijgen over het effect van een programma. Indien dit collectief gebeurde ontstond de mogelijkheid om bepaalde effecten vanuit verschillende perspectieven te belichten.



De volgende **voordelen** van een dergelijke aanpak voor het versterken van een monitoring en evaluatiesysteem werden vastgesteld op basis van de vier cases:

**Meer inzicht in verwachte en onverwachte effecten.** Een belangrijke troef is het feit dat er een dieper en meer genuanceerd inzicht werd verkregen in zowel de verwachte als de onverwachte effecten van de interventies. Zo werd er bijvoorbeeld een meer gevarieerd beeld verkregen over wat het ‘zich inleven in de emoties en ervaring van een vluchteling’ precies betekent voor leerlingen die deelnamen aan de ervaringsreis in het Humanity House museum. Ook de bevinding in de Woord & Daad case dat de leerkrachten na deelname aan een ervaringsreis een belangrijke rol bleken te spelen als ambassadeur voor mondiaal burgerschap bleek een belangrijk onverwacht effect dat in eerdere monitoring en evaluatiecycli niet naar boven was gekomen.

De bezorgdheid dat de open vraagstelling alleen de positieve zaken naar boven zou brengen, terwijl de negatieve veranderingen onderbelicht zouden blijven, bleek deels ongegrond. In alle vier de cases kwamen relevante uitdagingen naar boven over de effecten van de programma's. Inzichten rond de beperkte verandering in houding in de NoordBaak case of gedrag en feitenkennis in de Humanity House case zijn hier voorbeelden van. Andere voorbeelden zijn de kritische vragen die in de Woord en Daad case werden gesteld rond de omvang en de duurzaamheid van de gerapporteerde gedragsverandering bij de leerlingen, alsook de tegengestelde resultaten rond zelfvertrouwen in de Your Bricks case.

**Resultaatgericht leren.** Zoals gesteld in het literatuuroverzicht eerder in dit rapport, is het belangrijk om bij projecten die complexe en onvoorspelbare verandering beogen, zo snel mogelijk te leren over de effecten en te monitoren of het programma zich in de goede richting ontwikkelt. Indien nodig kan dan worden bijgestuurd. Uit de cases blijkt dat de gebruikte onderzoeksmethoden deze leerprocessen bevorderen. In de vier cases zijn er indicaties dat het M&E proces leidde tot een dieper inzicht in de veranderingstheorie of interventielogica van de projecten en in praktische aanbevelingen voor de bijsturing ervan. Het onderkennen binnen de Your Bricks case van de nood om het concept ‘sociaal ondernemen’ te verduidelijken en mogelijk te verbreden is hier een voorbeeld van. Een ander voorbeeld is de interne discussie in de NoordBaak case over de doelstelling van het Mondiaal Mondig programma betreffende veranderingen in houding, dat werd geïnitieerd op basis van de M&E resultaten. Ook zijn er aanwijzingen dat er tijdens het actieonderzoek reeds concrete veranderingen werden doorgevoerd in de programma's naar aanleiding van de inzichten die werden opgedaan tijdens

het monitoren en evalueren. Het nieuwe concept van ‘Fair Day’ dat Noordbaak ontwikkelde is hier een voorbeeld van.

**Monitoring en evaluatie wordt niet overgelaten aan externe onderzoekers.** Een bijkomend voordeel van de toegepaste onderzoeksmethoden is dat ze geen zware statistische of wetenschappelijke expertise vergen die lang niet altijd voor handen zijn binnen NGOs die werken rond wereldburgerschap. Dit liet toe dat de onderzoeksmethoden door de projectmedewerkers zelf konden worden uitgevoerd binnen hun monitoring en evaluatiecycli. Dit droeg er tevens toe bij dat de collega’s en het management sterker betrokken konden worden in de monitoring en evaluatie cycli waardoor de waargenomen effecten van de interventies ook meer gingen leven binnen de organisaties. Wel bleek er een essentiële ondersteunende rol te zijn weggelegd voor de onderzoekscoach in de eerste fase van het actieonderzoek waar een keuze moest worden gemaakt over de onderzoeksmethoden alsook een onderzoeksplan moest worden opgesteld. Ook tijdens de analyse van de resultaten bleek de aanwezigheid van de onderzoekscoach belangrijk te zijn. De onderzoekscoaches hebben dus essentiële aspecten van het actieonderzoek ondersteund maar hebben zelf niet de M&E activiteiten uitgevoerd.

Naast de hierboven besproken voordelen zagen de deelnemers aan dit onderzoek zich ook geconfronteerd met de volgende **uitdagingen**:

**Vergt tijd en inspanning.** Hoewel er in alle vier cases melding werd gemaakt van het feit dat de doelgroepen aangaven dat ze het leuk vonden om via de kwalitatieve onderzoeksmethoden betrokken te worden in het M&E proces, werd er eveneens op gewezen dat het een uitdaging blijft om de reflectiesessies met doelgroepen zoals leerlingen of leerkrachten te organiseren. Zo vond bijvoorbeeld het Woord & Daad team het heel stimulerend om met leerlingen en docenten van verschillende scholen te reflecteren over de ‘Most Significant Change’ verhalen tijdens een avondbijeenkomst in het kantoor van Woord en Daad. Er werd achteraf echter aangegeven dat zo’n reflectie heel wat praktische organisatie en tijdsinvestering van de deelnemers vergt. Ook binnen de Humanity House case was het lastig om docenten te motiveren om deel te nemen aan de reflectiebijeenkomsten, terwijl de docenten het achteraf wel een zeer leerrijke en stimulerende oefening vonden.

**Beperkte onderzoeksexpertise.** Er lijkt een zekere bezorgdheid te bestaan bij de deelnemers of er wel voldoende ‘in-house’ onderzoeksexpertise is om zulke alternatieve M&E methoden op een (wetenschappelijk) juiste manier toe te passen en de resultaten op een fatsoenlijke manier te analyseren evenals hieruit valide conclusies te trekken. Het werken met open analyse kaders zonder vooraf bepaalde indicatoren werd in twee van de vier cases expliciet als een uitdaging vermeld. Zoals hierboven reeds aangegeven heeft het ondersteunend kader van het collectief actieonderzoek met de onderzoekscaches en de collectieve leermomenten bijgedragen tot het succes van de actieonderzoeken in de vier cases. Hierdoor valt het af te wachten in hoeverre de onderzoeksmethoden waarmee werd geëxperimenteerd ook buiten de context van het NCDO actieonderzoek verder zullen worden gebruikt.

## 5.2. In hoeverre heeft het gebruik van een kwalitatieve onderzoekaanpak bijgedragen aan het versterken van een leercultuur en het leervermogen binnen de organisatie?

De resultaten van het actieonderzoek laten toe om een aantal eigenschappen van de kwalitatieve M&E methoden en omgevingsfactoren te identificeren die het leervermogen binnen de organisatie lijken te beïnvloeden:

- Het feit dat de gebruikte onderzoeksmethoden het toelieten om op een meer gestructureerde manier de stem van de doelgroepen en de projectmedewerkers te laten horen over de effecten van de interventie werd door de deelnemers als sterk motiverend beschouwd. Dit stimulerend effect lijkt sterker als de manier van werken goed aansluit bij de organisatiecultuur. Tekstbox 10 illustreert dit voor de NoordBaak case. Ook in de Humanity House case werd geconstateerd dat de bespreking en selectie van de verhalen van de leerlingen positieve gevolgen had voor het draagvlak van de ervaringsreis binnen de organisatie. Hierbij werd in hoge mate gewaardeerd dat deze besprekingen een kader boden aan de collega's om op basis van concrete monitoring data (i.e. de verhalen van de leerlingen) met elkaar in gesprek te gaan over het programma. De bevindingen uit de cases bevestigen dat zulke gesprekken kunnen leiden tot nieuwe ideeën en inzichten over de interventie.

### **Box 10: Het belang van een goede aansluiting tussen organisatie cultuur en M&E aanpak**

“Het uitvoeren van dit actieonderzoek is heel leerzaam, nuttig en interessant geweest. Wij hebben hierdoor ervaring kunnen opdoen met kwalitatieve evaluatiemethoden waarbij de doelgroepen nauw betrokken waren. Als organisatie kijken wij hier dan ook positief op terug. Deze manier van evalueren past erg goed bij (de organisatiecultuur van) NoordBaak. Tijdens de uitvoering van onze projecten op scholen waren we altijd al in gesprek met de leerlingen om te horen wat zij ervan vonden en hoe zij het hadden ervaren. Deze geluiden werden altijd al informeel met elkaar gedeeld tijdens evaluaties en teamoverleggen. In dit actietraject hebben we het luisteren naar de doelgroep en het horen van de geluiden feitelijk grondiger en serieuzer aangepakt. Daarnaast hebben we niet meer alleen te horen gekregen wat ze ervan vonden, maar vooral ook wat het effect van onze activiteiten op de leerlingen is. Wij merken dat de uitkomsten van deze vorm van evaluatie veel meer gaan leven binnen de organisatie dan de resultaten van de nul- en éénmetingen. De uitkomsten lijken daardoor ook waardevoller te zijn voor ons. We leren er als organisatie meer van en we doen er meer mee” (Case report NoordBaak p.8).

■ Uit dit actieonderzoek blijkt dat het gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden er niet automatisch toe leidde dat de monitoring en evaluatie cycli breed werden gedragen binnen de organisatie. De keuze van de personen die de monitoring en evaluatie activiteiten uitvoeren of coördineren alsook wie van de collega's of het management er bij betrokken wordt heeft hier invloed op. In drie van de vier cases werd het actieonderzoek (mede) uitgevoerd door een stagiaire. Dit leek in eerste instantie een kosteneffectieve oplossing, maar droeg er ook aan bij dat de onderzoeksresultaten uiteindelijk wat moeilijker hun weg terugvonden in de organisatie. Dat dit uiteindelijk toch gebeurde werd deels mogelijk gemaakt door het actief betrekken van de collega's en het management in de monitoring en evaluatieactiviteiten. Deze betrokkenheid droeg er immers toe bij dat collega's en management de resultaten van de monitoring en evaluatie activiteiten belangrijk en nuttig vonden waardoor er ook meer draagvlak groeide voor de methoden die werden gebruikt. Zo leidde bijvoorbeeld de positieve reactie van het management van Woord en Daad op de resultaten van hun monitoringproces tot de beslissing dat de Most Significant Change methodiek ook ingezet zou worden binnen de monitoring en evaluatiecycli van hun projecten in het Zuiden.

■ Interne en externe omgevingsfactoren spelen ook een rol. In vele gevallen is het uitvoeren van monitoring en evaluatie niet een kwestie van willen, maar een kwestie van moeten. Financiers verbinden vaak een verplichte evaluatie van de interventie aan hun financiële bijdrage. De externe druk van financiers vergroot de kans aanmerkelijk dat een monitoring- en evaluatiestudie daadwerkelijke wordt uitgevoerd en afgerond. Daarentegen vormen het tijdsgebrek bijvoorbeeld ten gevolge van reorganisaties of overvolle agenda's een belemmerende factor voor het organiseren van legerichte M&E processen. Twee van de zes cases die zich initieel hadden geëngageerd in het actieonderzoek hebben deels omwille van deze omgevingsfactoren hun actieonderzoeken niet kunnen afronden.

# AANBEVELINGEN

### 6.1. Voor organisaties die werken rond mondiaal burgerschap:

**1. Diversifieer je monitoring en evaluatie toolbox.** De analyse van de vier cases in het actieonderzoek liet een duidelijke meerwaarde zien van het gebruik van diverse en complementaire onderzoeksmethoden en onderzoekdesigns. Combinaties van kwantitatieve en kwalitatieve methoden, onderzoeksontwerpen gebaseerd op combinaties van voor- en nametingen en participatieve manieren bieden mogelijkheden om met elkaar in dialoog te gaan rond geobserveerde veranderingen (bijv. collectieve reflectie meetings voor het analyseren van MSC verhalen). Dit kan helpen om de doelgroepen op een actievere en meer gemotiveerde manier te betrekken in de M&E activiteiten (bijv. leerlingen die MSC verhalen bespreken en selecteren in de Woord & Daad case). Tevens vergroot dit de kans om rijkere feedback te verkrijgen over de effecten van het programma en hoe het programma hier toe heeft bijgedragen. Een goede mix van methoden laat ook toe om geobserveerde effecten vanuit verschillende perspectieven te bekijken wat niet alleen tot diepere inzichten kan leiden maar ook de validiteit van de resultaten kan bevorderen (bijv. betrekken van leerlingen, docenten, programma team en management in reflecties over de effecten in de Humanity House case).

**2. Gebruik een mix van ‘vooraf bepaalde’ en ‘niet-vooraf bepaalde’ analyse kaders.** Enerzijds is het essentieel om een goed inzicht te hebben in de veranderingstheorie of interventielogica van een programma om er de M&E activiteiten op af te kunnen afstemmen. Dit vormt dan de basis van een ‘vooraf bepaald’ analysekader. Het kan ook dienen voor het afbakenen van bredere veranderingsdomeinen zoals het geval was in de Humanity House case waar de ‘MSC geïnspireerde’ bevraging werd opgehangen aan vier veranderingsdomeinen. Een aanzienlijk voordeel van deze analysekaders en geassocieerde monitoringtools is dat ze duidelijke richting geven voor de analyse van verwachte verandering. Tevens laten ze een zekere kwantificering en visualisering van de monitoringresultaten toe wat ook de analyse eenvoudiger

maakt. De grafieken rond de resultaten van de bevragingen in de Your Bricks, Humanity House en NoordBaak cases zijn hier voorbeelden van.

Anderzijds bestaat de kans dat men door het vooraf bepalen van het analysekader belangrijke onvoorziene effecten en diepere interpretaties rond geobserveerde effecten mist (bijv. gemiste inzichten over veranderingen bij de docenten in de Woord en Daad case of de in eerste instantie negatieve verandering rond het zelfvertrouwen van jongeren in de Your Bricks case die achteraf toch positief leek te zijn na het gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden). Daarom is het belangrijk om ook onderzoeksmethoden te gebruiken die de respondenten toelaat om zonder al te veel sturing (i.e. zonder vooraf bepaald analysekader) feedback te geven rond wat zijzelf als belangrijke veranderingen zien. De open bevragingen op basis van Most Significant Change of de focusgroepen zijn voorbeelden van zulke methoden. Hetzelfde geldt voor collectieve analysemomenten waar verschillende actoren (doelgroepen of project teamleden) de kans krijgen om zonder al teveel sturing zelf interpretaties op te bouwen rond geobserveerde veranderingen en rond de mogelijke bijdrage van het project hieraan.

**3. Bouw regelmatige effectmonitoringcycli in.** De analyse van de vier cases laat zien dat het inbouwen van regelmatige effectmonitoringcycli niet onrealistisch is en dat het toelaat om op een regelmatige basis, ‘real time’ basis, te leren over de effecten van een interventie. Dit liet in alle vier de cases een verdieping toe in inzichten in de veranderingstheorie van de interventie. Dit leidde tot aanpassingen in de programma’s. Het droeg in elke case ook bij aan meer betrokkenheid van de doelgroepen en de leden van het projectteam in de M&E praktijken. Het is daarom ook een manier om ervoor te zorgen dat M&E minder als een lastige randactiviteit wordt beschouwd, maar eerder erkend wordt als inherent onderdeel van resultaatgericht projectbeheer en deel uitmaakt van ieders verantwoordelijkheid binnen een projectteam.

**4. Vermijd het volledig uitbesteden van M&E processen.** Het loont om monitoring- en evaluatieprocessen zelf uit te voeren en deze niet volledig uit te besteden aan externe partijen. Zo wordt de opgedane kennis meer verankerd in de organisatie en wordt ook de kans verhoogd dat de opgedane kennis wordt gebruikt binnen de organisatie. Zoals reeds in de vorige aanbeveling werd vermeld, kan het sterker betrekken van de belanghebbenden er ook voor zorgen dat men M&E minder als randactiviteit begint te zien maar als belangrijk onderdeel van de interventie. Het verdient daarbij aanbeveling om bij cruciale stappen

van het M&E proces (kiezen methoden, uitwerken methoden, analyseren data, trekken van conclusies) een onderzoekscoach of andere ervaren onderzoeker te betrekken.

## 6.2. Voor financiers van mondiaal burgerschap interventies:

1. Vermijd het opleggen van bepaalde M&E methoden. Laat methodologische diversiteit toe!
2. Vraag als onderdeel van een subsidieaanvraag om een beschrijving van een actor-gerichte veranderingstheorie waarin verduidelijkt wordt welke doelgroepen een interventie hoopt te beïnvloeden op een directe en indirecte manier, een beschrijving van de verwachte veranderingen bij deze doelgroepen en hoe de interventie hiertoe hoopt bij te dragen. De subsidiegever kan dan gemakkelijker nakijken of het voorgestelde M&E systeem in lijn is met deze veranderingstheorie.
3. Laat toe dat het nodige budget wordt opzij gezet voor het bekostigen van monitoring en evaluatieactiviteiten.
4. Laat toe dat een oorspronkelijke veranderingstheorie aangepast wordt indien dit gebeurt op basis van geleerde lessen uit monitoring en evaluatieprocessen.



# LITERATUUR

- Beleidsbrief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal inzake Ontwikkelingssamenwerking. (2009). Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal. Geraadpleegd op <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31250-58.html>
- Bracken, M., & Bryan, A. (2011). The reflective practitioner model as a means of evaluating development education practice: Post-primary teachers' self-reflections on 'doing' development education. *Policy and Practice: A Development Education Review*, 11, 22–41. Geraadpleegd op [www.develop-menteducationreview.com/issue11-focus2](http://www.develop-menteducationreview.com/issue11-focus2)
- Carabain, C., Keulemans, S., Van Gent, M., & Spitz, G. (2012). *Mondiaal burgerschap: Van draagvlak naar participatie*. Amsterdam: NCDO.
- Dominy, G., Goel, R., Larkins, S., & Pring, H. (2011). *Review of using aid funds in the UK to promote awareness of global poverty: Report prepared for DFID*. London, England: COI Defence & International Theme Team. Geraadpleegd op [www.dfid.gov.uk/Documents/funding/rev-using-fnds-prom-aware-glob-pov.pdf](http://www.dfid.gov.uk/Documents/funding/rev-using-fnds-prom-aware-glob-pov.pdf)
- Earl, S., Carden, F. & Smutylo, T. (2001). Outcome Mapping: Building learning and reflection into development programs. Ottawa: International Development Research Centre (IDRC). Geraadpleegd op <http://www.outcomemapping.ca/resource/resource.php?id=269>.
- Geluk, A. (2014). *Actieonderzoek wees eerlijk ambassadeurs*. Gorinchem: Woord en Daad.
- Honey, P., & Mumford, A. (1992). *The manual of learning styles*. Maidenhead, England: Peter Honey Publications.
- Hudson, D., & Van Heerde, J. (2012). A mile wide and an inch deep: Surveys on public attitudes towards development aid. [Opinieonderzoek]. *International Journal of Development Education and Global Learning*, 4 (1). Geraadpleegd op [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2015216](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2015216)
- Hunt, F. (2012). *Global learning in primary schools In England: Practices and impacts* (Research Paper, 9). London, England: Development Education Research Centre. Geraadpleegd op <http://www.ioe.ac.uk/research/4502.html#ResearchPapers>
- Hunt, S., & Spreckley, F. (2007). *Participation Toolkit: Exercises for working*

together. Herefordshire, England: Local Livelihoods Ltd. Geraadpleegd op [http://betterevaluation.org/resource/guide/participation\\_toolkit](http://betterevaluation.org/resource/guide/participation_toolkit)

- Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (2009). *Draagvlakonderzoek. Evalueerbaarheid en resultaten* (Vol. 322). Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Kolb, D. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Krause, J. (2010). *European Development Education monitoring report: "DE Watch"*. Brussels, Belgium: Developing Europeans' Engagement for the Eradication of Global Poverty.
- Lammerts, R., & Verwijs, R. (2011). *Werken aan draagvlak voor internationale samenwerking: Kennis, houding en gedrag van deelnemers aan door NCDO gesubsidieerde bijeenkomsten en nieuwe media*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Lappalainen, R. (2010). The European consensus on development education: From scratch to implementation and monitoring. *Policy & Practice: A Development Education Review*, 11, 77–83. Geraadpleegd op [www.developmenteducationreview.com/issue11-perspectives2](http://www.developmenteducationreview.com/issue11-perspectives2)
- Liddy, A. (2010). Editorial. *Policy & Practice: A Development Education Review*, 11, 1-6. Geraadpleegd op <http://www.developmenteducationreview.com/issue11-editorial>
- Mazzola, U. (1890). *I dati statistici della finanza pubblica* Roma, Italy: Ermanno Loescher & Co.
- Mowles, C. (2010). Successful or not? Evidence, emergence, and development management. *Development in Practice*, 20 (7), 757-770. doi:10.1080/09614524.2010.508110
- Nygaard, A. (2009). Funding of NGO development education and awareness raising: An experiment in retrospective baseline reflection in the Norwegian context. *International Journal of Development Education and Global Learning*, 2 (1), 19–30.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2005). *The Paris Declaration on Aid Effectiveness and the Accra Agenda for Action 2005/2008*. Paris, France: OECD. Geraadpleegd op <http://www.oecd.org/dac/effectiveness/parisdeclarationandaccraagendaforaction.htm>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2011). *Busan fourth high level forum on aid effectiveness: Proceedings*. Paris, France: OECD. Geraadpleegd op [www.oecd.org/dac/effectiveness/fourthhighlevelforumonaideffectiveness.htm](http://www.oecd.org/dac/effectiveness/fourthhighlevelforumonaideffectiveness.htm)
- Patton, M.Q. (2011) *Developmental Evaluation: Applying complexity concepts*

to enhance innovation and use. The Guildford Press. New York, USA.

- Pollet, I. (2014). *Barometer draagvlak ontwikkelingssamenwerking: Rapport van de enquête en focusgroepsprekken in 2013 over het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking bij de Belgische bevolking*. Leuven, België: Onderzoeksplatform PULSE/HIVA-KU Leuven. Geraadpleegd op [http://hiva.kuleuven.be/nl/publicaties/publicatie\\_detail.php?id=3598](http://hiva.kuleuven.be/nl/publicaties/publicatie_detail.php?id=3598)
- Reason, P., & Bradbury, H. (2001). *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. London, England: Sage Publications.
- Rogers, P. (2008). Using programme theory to evaluate complicated and complex aspects of Interventions, *Evaluation*, 14, 1, pp.: 29-48.
- Ros, S. (2014). *Rapport actieonderzoek Mondiaal Mondig*. Groningen: Noordbaak.
- Scheunpflug, A., & McDonnell, I. (2008). Building public awareness of development: Communicators, educators and evaluation. *OECD Development Centre Policy Brief 35*.
- Stichting Actief Burgerschap. (z.j.). Over actief burgerschap. Geraadpleegd op <http://www.actiefburgerschap.nl/doel/over-actief-burgerschap/>
- The Barefoot Collective (2011). *The Barefoot guide 2: Learning practices in organizations and social change* The Community Development Resource Association & PSO Capacity Building in Developing Countries & Voluntary Service Overseas (VSO).
- United Nations (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. New York, NY: UN. Geraadpleegd op <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>
- Van Ongevalle, J., & Fonteneau, B. (2014). *Learning about the effects of development education programmes. Towards a learning centred monitoring and evaluation practice*. Working paper. Leuven, België: Pulse Research Platform/ HIVA KU-Leuven. Geraadpleegd op <http://www.pulse-oplatform.com/#/publicaties/4538978316>
- Van Ongevalle, J., Huyse, H., Van Petegem, P. (2013). Learning about the effects of development education programmes. Strengthening planning, monitoring, and evaluation (PME) through reflective practice. *The International Journal of Development Education and Global Learning*. vol:5 issue:2 pages:47-70.
- Van Reisen, K. (2014). *Evaluatierapport Your Bricks 2013*. Amsterdam: NCDO.
- Van Straaten, I., Van der Harg, A., De Vos, R., & Zindel, K. (2012). *Effecten van tentoonstellingen op het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking. Rapport NCDO*. Den Haag: BMC. Geraadpleegd op <http://www.ncdo.nl/artikel/effecten-tentoonstellingen-op-draagvlak-os>

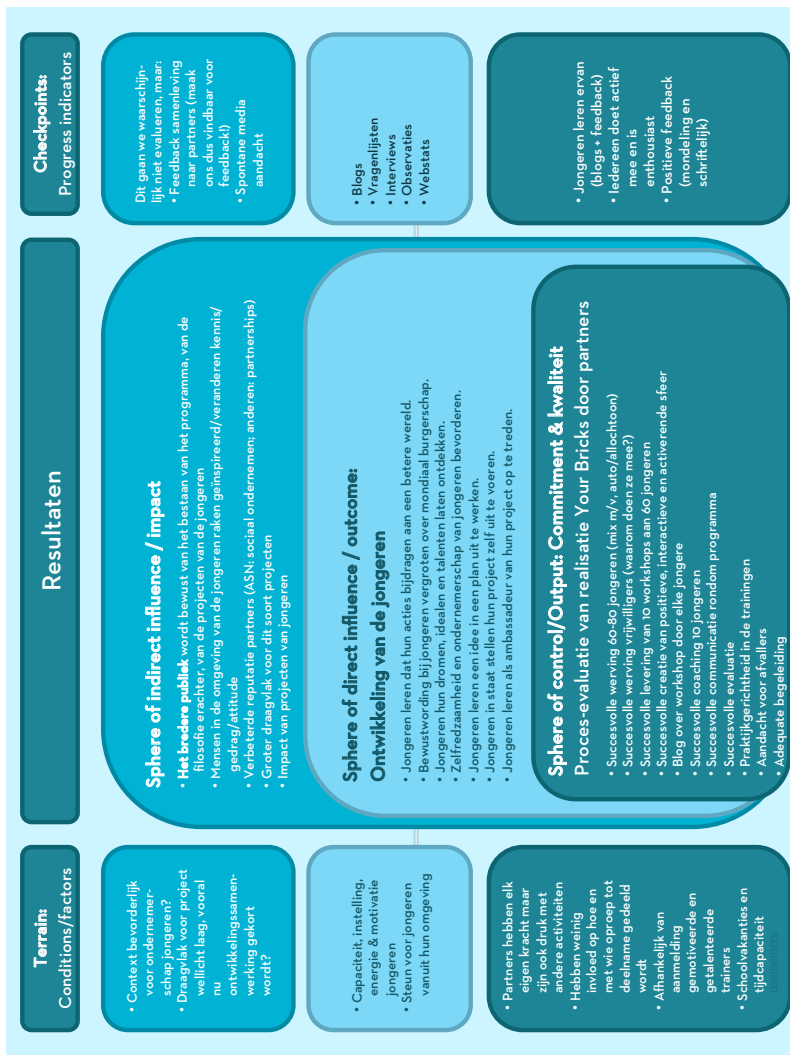
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2010). *Minder pretentie, meer ambitie: Ontwikkelingshulp die het verschil maakt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

# BIJLAGE 1: ONDERZOEKSPLAN WOORD EN DAAD

Periode	Doelgroep	Doel	Methode	Door wie	Uitvoering
Juni 2013	Alle 49 actieve WEA'ers en de 15 die het traject hebben afgerond, de 8 docenten	Verhalen 'oogsten' van wat zij als meest significante verandering ervaren	Web-surveys via Survey-monkey, bestaande uit 3 open vragen.	WE-campaigners	38 leerlingen hebben hierop gereageerd en 6 docenten.
Juli 2013	Alle WEA'ers en docenten die hebben gereageerd	Verhalen wegen en analyseren en de 8 WEA-verhalen selecteren die getuigen van de meest significante verandering en alle docentenverhalen selecteren	Analyse en weging door WE-campagne-team, hierin bijgestaan door onderzoekscoach. Alleen WEA'ers die al minimaal 1 presentatie hebben gegeven, zijn geselecteerd.	WE-campaigners; advies Jan Van Ongevalle	8 verhalen van leerlingen en alle verhalen van docenten zijn geselecteerd. Zij zijn in hun geheel als bijlage aan dit onderzoek toegevoegd.
4 november	11 WEA'ers; 4 docenten	Bijeenkomst in Gorinchem voor MSC-gesprek.	Fysieke bijeenkomst, m.m.v. 2 gespreksleiders, 2 notulisten en onderzoekscoach.	WE-campaigners, ondersteunend personeel, Jan van Ongevalle	De leerlingen hebben in twee groepen gesproken en de docenten. Zie volgende hoofdstuk voor bevindingen.
11 november	Wees Eerlijk-campagneteam	Reflecteren op de onderzoeksresultaten en conclusies formuleren.	Reflectie sessie met team leden van de wees eerlijk campagne om te reflecteren op MSC-proces (Woord en Daad en ZOA)	WE-campaigners	De bevindingen hiervan zijn beschikbaar in het volgende hoofdstuk
December		Eerste versie rapport afronden	Papieren rapport met weergave belangrijkste verhalen, verslag bijeenkomst en analyse.	Aldwin Geluk, advies Jan van Ongevalle	

(Woord & Daad case rapport pg. 11)

# BIJLAGE 2: YOUR BRICKS VERANDERINGSTHEORIE



(Your Bricks case rapport, pg. 32)

# BIJLAGE 3: INSIDE - OUTSIDE STORY WOORD & DAAD

Outside story	Inside story
<p>Het aanbod om deel te nemen aan het actieonderzoek kwam voor ons op een uitgelezen moment: we hadden als organisatie juist van SBOS te horen gekregen dat zij van ons verwachten dat wij de impact van het werk van onze Wees Eerlijk-ambassadeurs zouden gaan meten. We waren net op zoek naar een manier om aan dit verzoek gevolg te kunnen geven, zonder dat het een vermogen zou gaan kosten. Er leefden direct al ideeën hoe we dit konden aanpakken.</p>	<p>Collega's in het campagne team waren blij met dit aanbod. Vooral omdat we al snel de mogelijkheid zagen om met een manier vonden om met een minimum aan kosten/uren en onder professionele begeleiding met een onderzoeksrapport te komen waar zowel onze organisatie lessen uit zou kunnen trekken, als ook de subsidieverstrekker tevreden mee zou zijn. Andere collega's hadden direct al ideeën voor een snelle, hanteerbare kwalitatieve insteek voor het onderzoek.</p>
<p>De eerste bijeenkomst in de werkelder in Utrecht bracht enige nuance in de plannen. Door de gesprekken met de coaches, verschoven we al snel van een kwantitatieve naar kwalitatieve insteek: Most Significant Change. Dit leek een goede manier te bieden om, zonder met allerlei enquêteformulieren te gaan werken, toch boeiende resultaten te gaan oogsten.</p>	<p>Deze manier van werken riep wel wat vragen op. Onderzoekspersonals in onze organisatie waren direct enthousiast, en wilden graag op de hoogte blijven, omdat zij graag deze aanpak ook in het Zuiden willen gaan gebruiken. In het campagne team zelf waren de reacties verdeeld: de een zag het als een leuke uitdaging, anderen reageerden afwachtender, vanwege onbekendheid met de gekozen aanpak.</p>
<p>Na een periode van inactiviteit gold de tweede bijeenkomst als aanjager van het afronden van het onderzoeksplan. Zaken werden meer gestructureerd, een onderzoeksopzet en tijdsplan werden opgesteld.</p>	<p>Bij mijzelf begon op dit moment het enthousiasme te groeien. Ik dacht dat wij, vanwege ons getreuzel, achter zouden lopen bij de andere deelnemers, maar dit viel nog best wel mee. Bovendien begon ik oprecht benieuwd te raken naar de uitkomsten van het onderzoek.</p>
<p>In mei/juni zijn we begonnen met het versturen van de uitnodigingen voor de websurvey. Na diverse reminders, waaronder persoonlijk via whatsapp en Facebook/twitter, kregen we van de docenten een respons van 100 procent, van de leerlingen 78 procent. Tevredenstellend. Inhoudelijk waren nogal wat reacties vrij beperkt. Een aantal echt ook tevredenstellend uitgebreid.</p>	<p>Als campagne team en als twee participerende organisaties, waren we vooral benieuwd wat 'onze' reizen voor uitkomst hadden. Direct al waren we positief getroffen door de antwoorden van diverse leerlingen. Hierdoor konden we voor reizen die nog gemaakt moesten worden, direct al bepaalde keuzes bijstellen.</p>
<p>De selectie van verhalen door het campagne team verliep soepel. Al snel konden we de meest significant verhalen selecteren.</p>	<p>Deze selectie leverde leuke gesprekken op tussen de verschillende campaigners. Je leert zo ook van elkaar ontdekken waar verschillende mensen de focus leggen: wat vind je nu echt belangrijk?</p>
<p>De MSC-meting in Gorinchem verliep constructief. 11 leerlingen en 4 docenten namen deel aan de gespreks-sessies. Allemaal hadden ze een duidelijke uitkomst van het gesprek. Van al deze gesprekken is verslag gedaan.</p>	<p>Voor mijzelf en ons als campaigners werd hierbij voor het eerst iets duidelijk dat ik mij eerder niet had gerealiseerd: dit programma, dat 3 jaar geleden begon met het schrijven van een subsidieaanvraag, verandert echt levens van mensen. Talentvolle jongeren bewandelen wegen die ze anders nooit zouden gaan en weten mensen te raken met hun ervaringen. Hier werd ik wel even stil van.</p>

(Woord & Daad case rapport pg. 27)

Dit rapport beschrijft de resultaten van een actieonderzoek. Vier Nederlandse organisaties die werken rond mondiaal burgerschap hebben geëxperimenteerd met kwalitatieve onderzoeksmethoden in hun monitoring en evaluatiecycli. Het doel daarvan was om een dieper inzicht te verkrijgen in de effecten van hun interventies. De uitgeteste methoden omvatten onder andere de Most Significant Change methode, Kelly's repertory grid analyse, focusgroep gesprekken en participatieve observatie. Het actieonderzoek heeft plaatsgevonden van begin 2013 tot halverwege 2014 en werd geïnitieerd door NCDO. Met de inzichten die bij deze vier organisaties in het actieonderzoek zijn opgedaan, wordt in dit rapport gereflecteerd op het gebruik van kwalitatieve methodieken bij de monitoring en evaluatie van mondiaal burgerschapsinterventies. Draagt het gebruik van een kwalitatieve onderzoeksaanpak bij aan het versterken van een leercultuur binnen organisaties? En wordt de monitoring en evaluatie van mondiaal burgerschapsinterventies er ook door versterkt?

NCDO bevordert met onderzoek, trainingen en andere activiteiten het publieke bewustzijn over internationale samenwerking en het belang van Nederland om op dit terrein actief te zijn. Deze publicatie is onderdeel van de Evaluatiereeks van NCDO. In de NCDO Evaluatiereeks zijn tot nu toe de volgende dossiers verschenen:

1. Habbo goes Tweede Kamer. Evaluatie Coolpolitics-campagne
2. Leren van een serious game? Evaluatie game 'On the Ground Reporter: Uganda'
3. Fight for your rights. Evaluatie Coolpolitics-campagne